

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми підвищення творчої активності дітей дошкільного віку.....	7
1.2. Казкотерапія як засіб розвитку дітей дошкільного віку.....	13
1.3. Підвищення творчої активності дітей дошкільного віку методом казкотерапії.....	24
Висновки до розділу 1.....	33
Розділ 2. ЗМІСТ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДВИЩЕННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МЕТОДОМ КАЗКОТЕРАПІЇ	36
2.1. Вивчення стану творчої активності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.....	36
2.2. Система роботи з використання казкотерапії для підвищення творчої активності дітей старшого дошкільного віку.....	50
2.3. Аналіз результатів проведеної роботи з підвищення творчої активності дітей старшого дошкільного віку	62
Висновки до розділу 2	65
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	68
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Сучасні проблеми перебудови суспільства пов'язані з вирішенням завдань формування творчої особистості. Творчість дає людині можливість актуалізувати свої інтереси, здібності, потреби, знаходити форми прояву власної активності. Творча активність додає людині особистісної ваги, впевненості у своїх силах. Тому певної значущості набуває створення відповідних умов для формування творчої активності дошкільників.

У зв'язку з цим все більшої теоретичної і практичної значущості набуває залучення дітей до творчої діяльності, створення необхідних умов для формування творчої активності дошкільників.

Проблема творчої активності привертала увагу психологів і педагогів: Д.Богоявленську, Л.Виготського, В. Дружиніна, Д. Ельконіна, Л.Єрмолаєву-Томіну, Г. Костюка, Я. Пономарьова, О. Савченко та ін.

Дослідники сформулювали основні умови формування творчої активності (Н. Вишнякова, С.Діденко, Л.Єрмолаєва-Томіна); визначили засоби формування творчої активності (Т.Волобуєва, Т.Коваленко, Е.Сет та ін.); виявили особливості прояву творчої активності особистості у різних видах діяльності (Н.Біла, С. Діденко, О.Лобова, О.Сущенко, І.Ступницький).

Особливості формування творчої активності в дошкільному та молодшому шкільному віці досліджували І.Біла, М.Варккі, С.Діденко, Т.Коваленко, О. Лобова та ін.

Творчу активність визначають як: якість особистості (Н.Біла, Н.Вишнякова, Ш. Ганелін); як комплекс якостей людини, де взаємодіють інтелектуальні, вольові, емоційні процеси (Р. Нізамов).

Творча активність виявляється в екстремальних ситуаціях, ситуаціях успіху та свободи, в досягненні мети творчості.

Особливим засобом формування творчої активності дітей є казкотерапія — інтегрована діяльність, у якій дії уявної ситуації пов'язані з

реальним спілкуванням, яке спрямоване на самостійність, активність, творчість, регулювання дитиною власного емоційного стану.

Казкотерапія – це метод, який використовує форму казки для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості та взаємодії з оточуючим світом (І. Вачков).

На виникнення і становлення казкотерапії, як самостійного явища, значно вплинули праці Б. Бетельхейма, Е. Берна, Д. Ельконіна, Л. Виготського, Е. Фромма, К. Юнга та ін.

Метод казкотерапії здавна використовувався у вітчизняній педагогіці. Його виникнення та розвиток пов'язують із дослідженнями науковців та практиків Т. Баязитової, А. Гнездилова, Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, Т. Карасьової, Г. Ніколаєвої, Д. Протасовой О. Романової, Т. Ситько, О. Тарасової, Ю. Теліжка та ін. Розробкою методу казкотерапії в Україні займаються Г. Нижник, Д. Соколов, Л. Терлецька, Н. Цибуля та ін.

Існує протиріччя між нагальною необхідністю участі казкотерапії у виховному процесі на його певних етапах і складністю впровадження її, зокрема, у процес формування творчої активності.

З огляду на це темою нашого дослідження ми обрали **«Підвищення творчої активності старших дошкільників методом казкотерапії»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати систему роботи з підвищення творчої активності у дітей старшого дошкільного віку методом казкотерапії.

Об'єкт дослідження: процес підвищення творчої активності у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: система роботи з підвищення творчої активності дітей старшого дошкільного віку методом казкотерапії.

Гіпотеза дослідження: передбачаємо, що підвищення творчої активності дітей старшого дошкільного віку буде проходити ефективніше за таких умов:

- ✓ використання педагогічного потенціалу казкотерапії з урахуванням її виховних та розвиваючих можливостей для формування творчої активності;
- ✓ збагачення досвіду творчої діяльності;
- ✓ оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності;
- ✓ систематичного, планомірного, послідовного використання казкотерапії для розвитку творчої активності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми підвищення творчої активності у дітей старшого дошкільного віку методом казкотерапії.
2. Виявити рівень творчої активності дітей старшого дошкільного віку.
3. Обґрунтувати й експериментально апробувати систему роботи з підвищення творчої активності у дітей старшого дошкільного віку.
4. Розробити практичні рекомендації для вихователів з підвищення творчої активності у дітей старшого дошкільного віку методом казкотерапії.

Для вирішення поставлених завдань використовували такі ***методи дослідження:***

теоретичні: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація та класифікація зібраної інформації, узагальнення отриманих даних, синтез рекомендацій та висновків з проблематики дослідження;

емпіричні: діагностика рівня сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку, спостереження, бесіди з дітьми, педагогічний експеримент.

Наукова новизна дослідження: обґрунтовано критерії й показники рівня творчої активності старших дошкільників; науково обґрунтовано систему роботи з підвищення творчої активності у дітей старшого дошкільного віку методом казкотерапії.

Практичне значення дослідження: обґрунтовано систему роботи з підвищення творчої активності старших дошкільників засобом казкотерапії, а також розроблено рекомендації для педагогів з підвищення творчої активності старших дошкільників.

Структура роботи. Магістерська робота складається: зі вступу, двох розділів, рекомендацій, висновків, списку використаних джерел (99 найменувань), 11 додатків, 5 таблиць, 2 рисунки.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми підвищення творчої активності дітей дошкільного віку

Виховання творчої особистості - одне з головних завдань, яке покликане розв'язувати усі ланки народної освіти. Тільки творча діяльність збагачує людину, і тому творчість як розвиток є необхідною умовою людського існування.

Н.Каньоса розглядає творчість у процесуальному (етапи, стадії, результати процесу діяльності) та особистісному (здібності, характеристики, мотиви, інтереси, емоції та ін. суб'єкта) аспектах. Вона не заперечує важливість досвіду (сформованості психічних процесів, здібностей, знань, умінь та навичок), котрий забезпечить успішне здійснення дитиною творчого процесу та реалізацію задуму в цілому [38, с.47].

Активне ставлення людини до світу, спроможність здійснювати суспільно важливі перетворення матеріального і духовного середовища на основі освоєння суспільно-історичного досвіду людства виникає у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні, виявляється в активній життєвій позиції людини, що виражається в її принциповості, послідовності обстоювання своїх поглядів, єдності слова і діла [96].

Активність особистості – здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної й духовної культури [27; с. 21].

С.Науменко, досліджуючи художню обдарованість та її природжений характер, визначає активність як «особливий стан індивіда, який в першу чергу характеризується активністю, швидкістю сприймання і переробки

інформації одночасно з сильною індивідуалізацією цих процесів» [63, с.85-93].

Творча активність - найвищий рівень пізнавальної активності дітей, мета і засіб її досягнення (Д.Богоявленська, Г.Щукіна).

Особистісний підхід у трактуванні творчої активності визначає означене поняття як комплексну характеристику особистості. Діяльнісний підхід - як категорію, що перетворює діяльність на творчий процес. Особистісно-діяльнісний підхід - як важливу характеристику діяльності творчої особистості.

Творча активність – особистісне утворення динамічного характеру, що є комплексом інтелектуальних, емоційних, характерологічних властивостей, які дозволяють особистості продуктивно використовувати творчість у будь-якій діяльності. Розвиток творчої активності у позашкільному навчальному закладі – процес прогресивний, що відображається у кількісних, якісних і структурних перетвореннях особистості і полягає в керованому розвитку її творчих здібностей та інтелекту на основі пробудження інтересу до творчої діяльності [25, с.96].

К.Платонов визначає творчу активність як стан максимально повної реалізації своєї потенційної можливості [65, с. 116].

Творча активність передбачає намагання до осмислення знань, самостійного пошуку вирішення проблем, виявлення пізнавальних інтересів [96].

Г.Кондратенко відносить творчу активність до однієї з важливих ланок творчої діяльності, що виражає прагнення й готовність особистості свідомо, добровільно виконувати ініціативні дії. Творча активність характеризується самостійністю, ініціативністю, творчим мисленням, новизною результату, оригінальністю, включає в себе потенційну та реалізовану активність. Творчу активність відповідно до специфіки музично-педагогічної підготовки студентів дослідниця розглядає як інтегровану

якість особистості, що виражається в її прагненні та здатності до створення нового в різних галузях музично-виховної діяльності [44; с. 6, 7].

Показником рівня естетичного і загального розвитку особистості є її творча активність, творчо-перетворювальна діяльність, в результаті якої створюються нові матеріальні і духовні цінності. Показниками вияву творчої активності є широчінь асоціацій, художнє бачення, гнучкість образного мислення, оригінальність естетичного рішення, метафоричність, образність, емоційність.

Проблеми, пов'язані з розвитком творчої активності особистості, досліджували такі вчені як Д.Богоявленська, Л.Виготський, Дж.Гілфорд, В.Дружинін, Г.Костюк, А.Маслоу, О.Матюшкін, В.Моляко, С.Науменко, К.Роджерс, С.Рубінштейн, Р.Ткач, Б.Теплов, Е.Торренс, Г.Шевченко та ін.

Р.Ткач, говорячи про творчу активність як визначальну рису творчої особистості, визначає фактори розвитку творчої активності – уява, антиципація як емоційно-інтуїтивна сфера особистості, розвинутий інтелект, дивергентне мислення, інтелектуальна активність, оригінальність, рефлексія, самооцінка як інтелектуально-когнітивна сфера [86].

Основні умови формування творчої активності досліджували В.Лозова, С.Сисоева; особливості прояву творчої активності старших дошкільників та молодших школярів у різних видах діяльності - С.Діденко, Ю.Косенко, В.Тименко.

На формування творчої активності впливають: умови освіти, навчання, виховання. Способами стимуляції творчої активності є: сприятлива атмосфера; збагачене предметами і стимулами середовище дитини для розвитку допитливості; надання можливостей для вправлення.

Будь-який творчий акт дитини – результат її активних пізнавальних, творчих дій. Основними етапами творчого процесу дитини є виникнення відчуття неясності чогось (поява проблеми); виникнення низки запитань, уточнень; виділення значущих для успішного розв'язування проблеми

елементів; усвідомлення, розуміння проблеми; формування гіпотези; пошук і знаходження розв'язку [8, с.76].

Різноманітні аспекти поняття «творчість» відбиваються в поняттях «творчий потенціал», «творчі здібності», «творча активність», «творча діяльність».

Елемент творчості присутній у всіх дитячих видах діяльності.

На думку Г.Костюка, дуже важливою є особиста активність дитини, «спонтанність». Здійснюючи свої задуми, дитина відкриває нове про себе, проявляється її розуміння навколишнього, власне ставлення до нього, що допомагає збагнути її єство, особливості сприймання, уявлення, інтереси, здібності [47].

Створення необхідних умов для формування творчої активності дошкільників - набуває сьогодні теоретичної і практичної значущості. Дитина в продуктивній діяльності не скута досвідом, не обмежена, вільно оперує предметами, матеріалами. У дітей виникають узагальнення, оригінальні думки.

Індивідуальна творчість дитини проявляється у здатності відмовлятися від стереотипів у ході реалізації ігрових, навчальних завдань, на основі нестандартного підходу до нових можливостей тепер і зараз.

Існує ряд характерних особливостей процесу творчості: допитливість, чутливість до проблем, надситуативну активність, високий рівень розвитку логічного мислення, підвищений інтерес до проблемних завдань, оригінальність, гнучкість мислення, легкість генерування ідей та асоціювання, здібність до прогнозування, високої концентрації уваги, добру пам'ять, самостійність, гумор та інші [76].

І.Білою сформульовано визначення дитячої творчості: це створення дитиною суб'єктивно нового (значущого для неї) продукту: героїв; застосування засвоєних раніше засобів виразності у новій ситуації; прояв ініціативи [8]. Творчість можна розглядати як універсальну здібність, що забезпечує успіх різноманітної діяльності дітей.

Дитяча творчість у малюванні, конструюванні проходить ряд етапів: виникнення проблеми; запитання; виділення важливих моментів при вирішенні проблеми; усвідомлення проблеми; пошук розв'язання проблеми [58, с.76].

Прояв ініціативи дитини, власне ставлення, зацікавлення, прагнення до результатів своєї творчості призводить до зміни себе самої, оволодіння знаннями, вміннями, засобами діяльності [8].

За такого розуміння дитячої творчості для її розвитку дітям необхідні певні знання, навички, уміння та способи діяльності, найдоступнішими серед яких є мисленнєві дії аналогізування.

У дослідженнях Н.Ветлугіної, В.Моляки, О.Савенкова, Б.Теплова та ін. визначено умови розвитку творчості, зокрема: розв'язання дітьми творчих задач, врахування дорослим індивідуальних інтересів, здібностей дітей, стимулювання їх творчої поведінки, тощо.

Оптимізації, розвитку творчої діяльності, сприяє комплексний аналіз психологічних компонентів структури творчої особистості, представленої В.Молякою: 1) переважаючого типу сфери реалізації творчої діяльності (науково-логічний, техніко-конструктивний, вербально-поетичний, музично-руховий, практично-технологічний, ситуативний); 2) проявів творчості (реконструктивна, комбінаторна творчість, творчість з використанням аналогій); 3) проявів інтелекту, що фіксуються у розумінні та структуруванні інформації, постановці задачі, пошуку й конструюванні розв'язань, прогнозуванні розв'язань, гіпотез, задумів; 4) динаміки діяльності (повільна, швидка, надшвидка); 5) рівня досягнень, що визначається за тими завданнями, що їх ставить перед собою конкретний суб'єкт; 6) емоційної забарвленості, що вирізняється типом емоційних реагувань (натхненний, упевнений, сумнівний) [51].

Творча активність формується у процесі творчої діяльності, виявляється у стійкості пізнавальних інтересів, прагненні до оволодіння

новими знаннями, способами та засобами діяльності, проявом волевих зусиль на досягненні мети творчості.

На формування творчої активності великий вплив мають зовнішні фактори: соціальне середовище, умови освіти, навчання, виховання. Проявляється творча активність через наслідування – дитина повторює готовий спосіб дії за дорослим заради досягнення нею бажаного результату; творче наслідування – дитина повторює дії дорослого з певними змінами; репродуктивну творчість – дитина бере за основу дії дорослого, із власними змінами, власне творчість, створення оригінального продукту, покладаючись на власні здібності [58].

Творчу активність дошкільників характеризує наявність показників: 1) їхнє захоплення, щирість переживань; 2) швидкість реакцій, комбінування знайомих елементів, оригінальність; 3) відбір предметів, явищ, відображення їх у творчій діяльності [95].

На реалізацію творчого розвитку дошкільників впливають: накопичення вражень про навколишній світ; створення розвивального середовища, сприятливих умов для задоволення прагнення дитини до творчості через розвивальні завдання, правильну оцінку досягнень, надання свободи для творчої самореалізації, спонукання до прояву творчості, матеріалів для творчості; творчість педагога; інформування батьків про особливості розвитку творчості дітей [58, с. 77].

Творча активність дошкільника пов'язує навчально-виховні впливи людей, що знаходяться поруч та особистий досвід самої дитини (досвід індивідуальної взаємодії дитини зі світом та досвід навчання й виховання) [58].

Важливою особливістю дитячої творчості є суб'єктивність новизни творчого продукту. У процесі творчої діяльності дитина створює для себе суб'єктивно нове, але таке, що не має новизни та цінності. Першочергове значення для неї має сам процес створення продукту.

Отже, творча активність - складова творчого потенціалу особистості, яка виявляється, розвивається у процесі творчої діяльності.

1.2. Казкотерапія як засіб розвитку дітей дошкільного віку

Дошкільний вік є періодом казок, найбільш улюблений літературний жанр дитини.

Виховання засобами казки являє собою складний педагогічний процес, в якому виконання різних підрядних між собою завдань виховання і навчання веде до єдиної мети - всебічного розвитку особистості дитини, збагаченню її духовного світу.

Концепція казкотерапії була побудована на підставі досліджень у галузі вікової, аналітичної психології, дитячого психоаналізу.

До казок у своїй діяльності звертались відомі зарубіжні та вітчизняні психологи: Р.Азовцева, Е.Берн, М.Беттельхейм, І.Вачков, Е.Гарднер, Т.Зінкевич-Євстигнєєва, А.Короткова, Е.Лісіна, А.Менегетті, А.Михайлов, М.Осоріна, Е.Петрова, В.Пропш, Е.Фромм, К.Юнг, та ін.

Розглянемо основні поняття казкотерапії. При своїй зовнішній нескладності термін «казкотерапія» – доволі містке поняття.

Т. Зінкевич-Євстигнєєва визначає його через такі характеристики: «відкриття тих знань, які живуть в душі і є на даний момент психотерапевтичними», «процес пошуку сенсу, розшифровки знань про світ та систему взаємостосунків у ньому», «процес утворення зв'язку між казковими подіями та поведінкою в реальному житті», «процес об'єктивації проблемних ситуацій... та активізації ресурсів, потенціалу особистості», «процес екологічної освіти та виховання дитини», «терапія середовищем, особливою казковою обстановкою, в якій можуть проявлятися потенційні частини особистості», нарешті, «процес підбору для кожного клієнта його особистої казки» [34].

Спираючись на виділені дослідницею функціональнозмістові аспекти казкотерапії, своє визначення цього методу подає І. Вачков. На його думку, «казкотерапія – це такий напрямок практичної психології, який використовуючи метафоричні ресурси казки, дозволяє людям розвинути самосвідомість та побудувати особливі рівні взаємодії один з одним, що створює умови для становлення їх суб'єктності» [18].

Казкотерапія – це терапія казковою атмосферою, де може виявитися щось нереалізоване.

Казкотерапія – це психолого-педагогічний метод впливу на особистість, який використовує казкову форму для впливу на особистість, на свідомість, розвитку творчих здібностей, удосконалення соціальних стосунків із світом.

Незважаючи на те що казкотерапія є одним із найдавніших напрямів практичної психології, сам термін виник лише наприкінці ХХ століття.

Засновником методу комплексної казкотерапії є Т. Зінкевич-Євстигнєєва, яка визначає казкотерапію як набір способів передачі знань про духовний шлях душі та соціальну реалізацію людини, як виховну систему, що відповідає духовній природі людини.

Казкотерапія – це відкриття тих знань, які живуть у душі та є в цей момент психотерапевтичними; процес пошуку смислу, розшифровка знань про світ і систему взаємин у ньому; процес створення зв'язку між казковими подіями та поведінкою в реальному житті; процес об'єктивації проблемних ситуацій; процес активізації ресурсів, потенціалу особистості; процес екологічної освіти та виховання дитини; терапія особливим казковим середовищем, у якому можуть проявитися потенціальні частини особистості, щось нереалізоване може реалізуватися в мрії; процес підбору кожному клієнту його особливої казки [33].

Також авторка називає казкотерапію цілою системою розвитку емоційного інтелекту, саморегуляції, можливістю формування справжніх цінностей людини та її моральності.

Потужна хвиля розвитку казкотерапії на наукових засадах пов'язана передовсім з іменами психологів Т.Зінкевич-Євстигнєєвої та Т.Грабенко.

Розробленням цього методу займаються також Ожиганова Г., Цопа Е., Заїка Е., Арановська-Дубовис Д., Соколов Д. та ін.

На сучасному етапі розвитку казкотерапія є науково практичним напрямом, що активно розвивається та інтегрує досягнення таких наук, як психологія, філософія, соціологія, медицина; інноваційно оздоровчою технологією для дітей дошкільного віку в ЗДО, інтенсивно розвивається в різних напрямках. Так, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, М. Грабенко, М. Саакович, Г. Ель розробили прийоми сумісного застосування казкотерапії та пісочної терапії.

Наукові праці Л. Гребенщикової і А. Татарінцової присвячені використанню в казкотерапії ляльок (2012).

Т. Зінкевич-Євстигнєєва і Д. Кудзілов розробили декілька настільних ігор, що застосовуються в ході казкотерапевтичних тренінгів (2010).

Окремої уваги заслуговують наукові праці О. Наговіцина і В.Пономарьової, в яких систематизується метафоричний матеріал, оптимізується класифікація казок, а також розробляється теорія та методологія казкотерапії (О.Наговицин, 2016; В.Пономарева, 2011).

Саме метафора є засобом психологічного впливу. Точність і глибина метафори визначає ефективність корекційних методів з дорослими та дітьми. Цей метод психокорекції базується на тому, що вигадана історія несе в собі прихований смисл вирішення складних проблем [20, с.6-10].

Казкотерапія сьогодні знаходить широке використання в системі комплексного виховання дошкільників, де дії уявної ситуації пов'язані з реальним спілкуванням, що спрямоване на самостійність, активність, творчість, регулювання дитиною власного емоційного стану.

В якості основного засобу *встановлення контакту між дорослими та дітьми* розглядають казку О. Карпов, О. Васькова. А. Політикіна і

В.Титаренко розробили методики розвитку мови дітей казкотерапевтичними методами (2017).

Особливості казкотерапевтичної роботи з *дитячими страхами та агресією* розглянуті у працях О. Чех і І. Кулінцевої (Чех, 2009; Кулинцева, 2017). О. Смірнова розробила питання застосування казкотерапії з дітьми з тяжкою формою розумової відсталості (2012).

А. Захаров широко застосовує у своїх дослідженнях сугестивну (навіювальну) дію в процесі казкотерапії на дітей з різними формами неврозів і заїкання. У корекційно-виховній роботі з дітьми, які мають тяжкі мовленнєві порушення, застосування казкотерапії сприяє розвитку зв'язного мовлення, подоланню порушень звуковимови, логофобій, дає дітям можливість відчувати впевненість у своїх силах, звільнитись від комплексів – зазначають Г. Беденко, Т. Голубцова, А. Красікова, Г. Чебанян [52; 56].

Казкотерапія - є напрямком психотерапії, при якому для досягнення терапевтичного ефекту використовуються вигадані історії (казки). Вчасно розказана казка для дитини означає стільки ж, скільки психологічна консультація для дорослого. Відмінність існує тільки в тому, що від дитини не вимагають вголос робити висновки та аналізувати, що вона відчуває: робота йде на внутрішньому, підсвідомому рівні [87].

Можливості казкотерапії в логокорекційному процесі зі старшими дошкільниками з ТПМ досліджувала З. Ленів. Використовуючи пасивну та активну казкотерапію, дослідниця корегувала різні складові та характеристики мовленнєвої системи. Зокрема, для розвитку слухової уваги, фонематичного сприймання, збагачення імпресивного словника використовувалася пасивна казкотерапія; для розвитку фонематичного слуху, фонематичних уявлень, фонематичного аналізу та синтезу, для збагачення експресивного словника, формування умінь утворювати словозміни, формування та корекції граматичних категорій, формування правильних мовленнєвих стереотипів застосовувалася активна казкотерапія [52].

Зміст діагностичної функції психолога зумовлений специфікою його практичної діяльності і включає в себе дослідження, аналіз та оцінку дітей та особливостей їх взаємодії із соціальним середовищем. Використання методу казкотерапії з діагностичною метою у професійній діяльності психолога базується на ідеї цінності метафори як носія важливої інформації про внутрішній світ особистості та її взаємостосунки з оточуючим світом та передбачає проведення психологопедагогічної проєктивної діагностики, спрямованої на виявлення:

- особливостей реагування особистості на несприятливі умови життя, конфліктні ситуації тощо;
- особливостей взаємостосунків у певній групі клієнтів, в родині;
- особливостей цілепокладання та шляхів досягнення мети; – особистісних та міжособистісних конфліктів;
- основних способів та стратегій рольової поведінки особистості;
- особливостей особистісного росту та самореалізації особистості тощо [70; 77; 87].

Слід відмітити, що використання психокорекційних казок можливе в роботі з різними категоріями дітей, клієнтів, але є найбільш ефективним у груповій та індивідуальній роботі психолога з дітьми дошкільного віку із проблемною поведінкою. Ідея реабілітації та адаптації за допомогою казкотерапії базується на концепції створення «морального імунітету» – сукупності духовних та моральних якостей особистості, спрямованих на конструктивну самореалізацію та ефективну соціально-психологічну несприйнятливність індивіда до деструктивних впливів оточуючого середовища [77].

Особливості казкотерапевтичної проєктивної діагностики є важливими для подальшої роботи із дітьми дошкільного віку, а саме:

- дозволяє фахівцю зорієнтуватися не лише на конфліктних аспектах, а й демонструє ресурсні можливості, внутрішній

потенціал клієнта, котрий необхідний для вирішення проблемної ситуації;

- за допомогою казкотерапії створюється сприятлива атмосфера для прояву та розвитку творчих здібностей особистості;
- отримані складові не лише дають фахівцю необхідну інформацію, але й одночасно є цінним розвиваючим та терапевтичним засобом для клієнта;
- інтерпретація відбувається спільно з дітьми [18; 70; 87].

Бруно Бетельхейм у своїй книзі "Користь і значення чарівної казки", узагальнив свій досвід використання казки для психотерапевтичного впливу на дитину.

Казки є важливими засобами розвитку виразності дитячого мовлення. На думку М.Н.Мельнікова: «Фантастика для дитини - засіб пізнання навколишнього світу: зустріч з незвичайним, таємним, страшним допомагає формувати вміння аналізувати і синтезувати сприйняте органами почуттів, зберігати в будь-якій обстановці ясність розуму, самовладання, здатність діяти».

Л.С.Виготський [23] говорив про те, що «творча діяльність уяви знаходиться в прямій залежності від багатства і різноманітності колишнього досвіду людини, тому що цей досвід представляє матеріал, з якого створюються фантазії».

По тому, як дитина будує своє висловлювання, наскільки складно, цікаво, жваво вміє розповідати і складати, можна судити про рівень його мовного розвитку, про володіння багатством рідної мови і одночасно про рівень його розумового, естетичного і емоційного розвитку.

Отже, казка є прекрасним зразком для розвитку мови - лаконічної, виразної, ритмічної.

На думку І. Вачкова, «казкотерапія – це метод, який використовує форму казки для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості та взаємодії з оточуючим світом» [18, с.16].

На тверде переконання К.Ушинського, завдяки казкам, в душі дитини з логічною думкою зростається прекрасний поетичний образ, розвиток розуму йде поруч з розвитком фантазії та почуття [91].

У кожній казці є мораль, яка необхідна дитині, адже дитина має визначити засвоїти морально - етичні норми поведінки в суспільстві.

Виховання засобами казки являє собою складний педагогічний процес, в якому виконання різних підрядних між собою завдань виховання і навчання веде до єдиної мети - всебічного розвитку особистості дитини, збагаченню її духовного світу.

Зазначимо, що завдяки казкотерапії можна працювати з агресивними, невпевненими дітьми; з проблемами провини, брехні, страхів, а також з різного роду психосоматичними хворобами.

Провідні ідеї казкотерапії: усвідомлення своїх потенціалів, можливостей і цінностей власного життя; розуміння причинонаслідкових зв'язків подій і вчинків; пізнання різних стилів світовідчуття; осмислена творча взаємодія з оточуючим світом; внутрішнє відчуття сили та гармонії. Висока ефективність казкотерапії досягається лише в тому випадку, якщо казка складається психологічно грамотно, її зміст та структура відповідають змісту проблеми дитини, а при описанні вирішення проблеми використовуються психологічні механізми терапевтичної дії.

Казкотерапія є одним з ефективним методів роботи з дітьми, які мають емоційні чи поведінкові проблеми. Цей метод дозволяє вирішити низку проблем, що виникають у дітей дошкільного, молодшого шкільного та інших вікових груп.

Казкотерапія – це спосіб виховання в дитини особливого ставлення до світу; спосіб передачі необхідних моральних норм і правил. Саме казкові історії, в яких вкладено життєвий досвід старших поколінь, допомагають дитині зрозуміти закони, за якими існує дійсність.

Т. Вохмяніна, Д. Соколов, О. Петрова, Т. Зінкевич-Євстигнєєва у своїх дослідженнях довели, що казкотерапія дає позитивні результати в

корекційній діяльності з дітьми дошкільного віку, які мають різноманітні емоційні та поведінкові труднощі, проблеми в прийнятті своїх відчуттів (сорому, провини, обману і т. п.), у комунікативно-рефлексивних процесах [380; 33; 34].

Казкотерапія – як інструмент розвитку – це слухання, придумування й обговорення казки, внаслідок чого в дитини розвиваються необхідні для ефективного існування фантазії, творчість. Дитина засвоює основні механізми пошуку та прийняття рішень.

С. Ройз вказує на особливу важливість казкотерапії як системи передачі життєвого досвіду, розвитку соціальної чутливості, творчих здібностей та інтуїції особистості. Київський казкотерапевт О. Бреусенко-Кузнецов, називаючи казкотерапію словесним варіантом розгорнутого поняття арттерапії, визначає цей метод як такий, що покликаний допомогти людині в особистісному зростанні [70, с.24-27].

Метод казкотерапії відіграє важливу роль у реалізації комунікативної функції. Казка є засобом спілкування дорослих і дітей. Окрім цього, простір казки є безпечним для метафоричного вираження дошкільником тих внутрішніх почуттів та переживань, які є важкими для безпосереднього свідомого обговорення.

Казки є одним з найдавніших засобів морального, етичного виховання, що також формують поведінкові стереотипи майбутніх членів дорослого суспільства.

У процесі проведення занять фізичними вправами використання казкотерапії сприяє розширенню меж морального, духовного, патріотичного, екологічного, естетичного і розумового виховання. Використання матеріалу народних і чарівних казок дозволяє: формувати у дитячому колективі взаєморозуміння, довіру; здійснювати аналіз конфліктних ситуацій, керівництво рольовою взаємодією дітей у грі, позитивне стимулювання їхньої поведінки.

Казки сприяють також і пізнавальному розвитку дітей, виховують моральні почуття, впливають на уявлення особистості дитини, спрямовуючи розвиток бажань і вчинків малюка.

Під час використання терапії казкою завжди відбувається опора на базові життєві цінності: Добро, Любов, Співпрацю, Гідність, Віру, Спокій, Ентузіазм. Казкові легенди, історії, притчі, міфи, дають можливість розповісти про цінності у вигляді ненав'язливих цікавих і захоплюючих сюжетів. Тому інформація, запропонована в такому вигляді, дуже легко, без опору сприймається дітьми. Казки попереджають про наслідки тих чи інших дитячих вчинків, але не нав'язують життєвих програм [57].

Казки є одним з найдавніших засобів морального, етичного виховання, що також формують поведінкові стереотипи майбутніх членів дорослого суспільства. К. Юнг стверджував, що образ, який представлений у казці, є образом, що створений на основі реального. У цьому образі проявляються сама душа, енергія, почуття, думки, переживання. Вигадані герої казок є відображенням внутрішнього світу реальної людини та її вчинків [87].

Про вплив казок і міфів на несвідоме людини наголошували психологи З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг: спілкування дітей із казкою допомагає впоратися зі своїми негативними станами. Казки допомагають розвинути в дитині чуйність, доброту, роблять контрольованим і цілеспрямованим емоційно-вольовий розвиток дитини.

Казки з різною тематикою обираються залежно від мети казкотерапії, від віку, індивідуальних особливостей дитини та конкретної ситуації.

Аналіз казок, проведений психологом І.Вачковим, дозволяє зробити висновок, що казки із закладеним в них метафоричним змістом можуть бути казковим інструментом, який дозволить краще і глибше зрозуміти себе, свій внутрішній світ [19, с. 18].

Розглянемо особливості казкотерапії (Киселева, 2006) :

- казка інформативна – через аналіз казки, яку створює дитина (клієнт), психолог отримує інформацію про її життя, актуальний стан, способи подолання труднощів, світоглядні позиції;

- казка екологічна – вона знаходиться не в буденній, а у драматичній реальності; як дитина, так і психолог емоційно захищені. Тим самим знижується ризик «згорання» та зростає довіра дитини до терапевтичного ефекту;

- казка не має меж – доповнюючи, змінюючи, збагачуючи казку, дитина (дорослий) долає самообмеження та доповнює, змінює, збагачує своє життя;

- робота психолога стає видимою, тому що, звертаючись до казкотерапії, він може використовувати різні ляльки, костюми, музичні інструменти, художні продукти діяльності, а можливо, і психологічний ляльковий або драматичний театр;

- казка емоційна – через участь у казкотерапевтичних заняттях дитина (дорослий) накопичує позитивний емоційний заряд, зміцнюючи свій соціальний імунітет;

- казка є мудрою – через казку психолог має змогу передати дитині, батькам, педагогам нові способи та алгоритм виходу з проблемної ситуації;

- відсутність вікових обмежень – це означає, що казка виконує пробіли індивідуальної історії клієнта та доповнює її загальнолюдською інформацією [39].

Казкотерапія з успіхом використовується для вирішення найрізноманітніших проблем дошкільників. З точки зору, засновників казкотерапії як сучасного психологічного методу, вона має три найважливіших спрямування і може бути використана для: діагностики, розвитку та впливу на особистість дошкільника. Крім того, щодо функціонального потенціалу казкотерапії, то переважна більшість дослідників виділяє такі функції використання казки в роботі з дошкільником: діагностична, терапевтична, виховна, посередницька,

експресивна, розвиваюча, функція збереження та передачі традицій і досвіду тощо.

Науковці виокремлюють такі етапи розвитку казкотерапії:

- фольклор. Початок цього етапу – в глибині століть, але процес усної (а пізніше й письмової) творчості триває і донині;
- збирання та дослідження міфів і казок. Дослідження міфів і казок у психологічному, глибинному аспекті пов'язане з іменами К.Юнга, Б.Беттельхейма, В.Проппа та ін.;
- психотехнічний. Відомо, що немає жодної педагогічної, психологічної або психотерапевтичної технології, у якій би не використовувався прийом «склади казку»;
- інтегративний етап, пов'язаний з розумінням казкотерапії як органічної виховної системи, апробованої багатьма поколіннями наших пращурів.

Виділяють наступні *функції* казкотерапії:

- ✓ лікування казками, спільне з клієнтом відкриття тих знань, які живуть в душі та є психотерапевтичними в цей момент;
- ✓ процес пошуку сенсу, розшифровки знань про світ та системи взаємовідносин у ньому;
- ✓ процес утворення зв'язків між казковими подіями і поведінкою в реальному житті, процес перенесення казкового сенсу до реальності;
- ✓ процес об'єктивізації проблемних ситуацій;
- ✓ процес активізації ресурсів, потенціалу особистості; процес екологічного навчання й виховання дітей;
- ✓ процес покращення внутрішньої природи й навколишнього світу; розкриття внутрішнього та зовнішнього світу, осмислення пережитого, моделювання майбутнього, процес підбору кожному клієнту своєї особливої казки;

- ✓ терапія середовищем, особливою казковою атмосферою, в якій можуть проявитися потенційні можливості особистості, може матеріалізуватися мрія;
- ✓ відчуття захищеності та аромат таємниці [33].

Існує чимало різних класифікацій казок, але серед них казкотерапевти виокремлюють типологію, запропоновану І. Вачковим (Вачков, 2000). На думку автора, правомірний поділ усіх казок на фольклорні та авторські. При цьому в обох типах казок можна виокремити розважальні, художні, дидактичні, психологічні.

Найбільшу популярність серед практичних психологів мають дидактичні казки (метою яких є навчання та виховання), художні казки (естетичні цілі, розвиток умінь розуміти та відчувати мистецтво, насолоджуватися красою слова), психологічні казки (мета – розвиток особистісних якостей, здібностей, психокорекція, діагностика прихованих проблем особистості).

Розробка казок сприяє розвитку комунікативних, творчих умінь, емпатії, створює доброзичливу атмосферу в колективі, підвищує самооцінку дитини. Така робота, на думку В. Сухомлинського, «є одним з найцікавіших для дітей видів поетичної творчості. Разом із цим, це важливий засіб розумового розвитку» [83, с. 167].

Отже, виховання засобами казки являє собою складний педагогічний процес, в якому виконання різних підрядних між собою завдань виховання і навчання веде до єдиної мети - всебічного розвитку особистості дитини, збагаченню її духовного світу.

1.3. Підвищення творчої активності дітей дошкільного віку методом казкотерапії

Для досягнення високого рівня активності, самостійності та творчості необхідна наявність засобів, що забезпечать позицію активно діючого

суб'єкта діяльності, сформуують необхідні мотиви і потреби, які є відображенням естетичної спрямованості особистості.

Творча діяльності припускає розвиток активності, самостійності мислення, уяви, виховання емоційної і вольової сфер у процесі спілкування. Отримання знань, умінь і навичок у сфері творчої діяльності здійснюється з урахуванням у дітей потреби і прояву здібностей самостійно вирішувати творчі завдання, що активізує розвиток креативності.

У процесі творчої діяльності розвивається творчість як універсальна загальна здібність, яка необхідна у будь-якій продуктивній діяльності; розуміється сутність процесу створення нового творчого продукту; адекватне сприйняття; поглиблюється вивчення програмного матеріалу предметів естетичного циклу; ефективніше здійснюється процес саморозвитку, самовиховання та самоактуалізації особистості.

Розвиток самостійного пізнання дитини, є невід'ємною частиною дитячої творчості. Щоб сформувати творчу активність, дитині необхідно накопичити якнайбільше вражень про навколишній світ під час виконання різних видів діяльності.

Пізніше дитина зацікавиться процесом творчості спочатку в тому виді діяльності, який їй подобається найбільше, а потім - в усіх притаманних дошкільникам видах діяльності. При наявності в дитини інтересу до якогось виду діяльності, вона поступово захоплюється процесом творчості.

Педагогічний потенціал казкотерапії обумовлений його здатністю: розбудити в дітях іскру творчості, створити особливу казкову атмосферу, у якій можуть виявитися потенційні риси особистості, щось нереалізоване, може матеріалізуватися мрія, а головне виникнути відчуття захищеності та смак таємниці.

Діти зможуть утілити свої мрії та бажання в життя тільки в тому випадку, якщо вихователі розвиватимуть у них здібності, що допоможуть їм багато чого досягти.

Виховання творчості – різнобічний та складний вплив на дитину з метою збагачення розуму дитини різноманітними уявленнями, знаннями, що дає основу для творчості дітей. Потрібно навчити дітей уважно придивлятися, спостерігати, і це допоможе їм відтворити побачене у своїй творчості» [21, с. 11-13].

Різні види продуктивної діяльності впливає на розвиток здібностей до творчої діяльності. Властивості особистості людини, які зумовлюють її здібність до діяльності в процесі роботи з різними матеріалами, виділяє Т.Комарова: сприйняття та уявлення, емоційно-позитивне ставлення до діяльності [41].

Доцільно використовувати такі способи стимулювання творчої активності дітей як забезпечення сприятливої атмосфери (доброзичливість із боку вихователя, відмова від висловлювання оцінок та критики на адресу дитини сприяють вільному прояву багатоаспектного мислення); збагачення навколишнього середовища дитини найрізноманітнішими новими для неї предметами та стимулами з метою розвитку її допитливості; заохочення висловлювання оригінальних ідей; створення можливостей для вправ та практики; використання особистого прикладу виконання завдань; надання можливості дітям активно ставити питання [90, с.238-244].

Педагогічна цінність казкотерапії полягає в тому, що вона дає простір творчій активності, орієнтує у навколишньому світі, привчає до праці, розвиває мовлення дітей. Казка як метод і засіб формування творчої активності дітей інтегрує у собі побутові, мистецькі, педагогічні традиції. Вона має пізнавальну цінність для дитини, відображає явища реального світу в доступних їй формах.

Створення умов для формування творчої активності дошкільників засобами казкотерапії набуває сьогодні особливої значущості.

Казка здатна захопити дітей, одухотворює їх, надихає. Спілкування зі світом казки у подальшому активізує емоційну сферу, стимулює творчу уяву, фантазію, художнє відчуття, формує образне мислення.

Процес ознайомлення з казкою проходить ряд етапів: перші художні накопичення, сприйняття твору - вивчення всього того, що дає багатий інформаційний матеріал: навколишньої дійсності (на основі пізнавальної діяльності накопичується, а в результаті оцінювання добирається матеріал, що сприяє виникненню задуму); виникнення задуму на наступному етапі творчого процесу передбачає визначення і конкретизацію образу, сюжету, характерних особливостей дій, вибір відповідних засобів і т. ін.

На стадії зображення задуму створюється ескіз майбутнього твору, який удосконалюється на наступних етапах творчого процесу.

Реалізація задуму, відтворення художнього образу веде за собою обмірковування, конкретизацію задуманого. Зміст майбутнього твору уточнюється, відбираються виражальні засоби, з'являються варіанти вирішення завдання [93].

Казка, відображаючи явища реального світу, водночас несе велике інформаційне наповнення, втілюють оригінальні ідеї. А тому мають надзвичайну пізнавальну цінність для дітей. Дитина, спілкуючись з прозовими фольклорними творами, усвідомлюючи їх призначення, здійснюють зорове та сенсорне сприйняття їх форми, що активізує її життєвий тонус, впливає на розвиток пізнавальної, емоційної сфер особистості, її творчих здібностей [2].

Словесні методи використовують на всіх етапах роботи над творами декоративно-прикладного мистецтва - розповідь, бесіда, обговорення, запитання, заохочення, порада.

До розповіді про окремий вид, жанр казки педагог готується заздалегідь, добирає коротку містку інформацію, адаптує її до сприймання дітьми дошкільного віку. Розповідь має бути цікавою для дитини.

Для стимулювання образного мислення педагог використовує театралізацію, драматизацію з метою активізації дітей.

Запитання, які педагог використовує у проведенні бесіди, мають створювати ситуацію вибору, спонукати до висловлювання власної думки,

містити спонуку до розв'язання проблеми («Як ви вважаєте, якби в казці були тільки хороші герої (або тільки погані герої), то що це була б «а казка? Навіщо в казці є погані та хороші герої?»)

Живий діалог між педагогом і дітьми дозволяє у динамічній, рухливій формі обговорити твір мистецтва, красу об'єктів, матеріали та способи зображення.

До методу непрямого навчання (з огляду на можливу складність педагогічної ситуації) педагог використовує пораду, яка сприяє відновленню відповідно до обставин втраченого інтересу до процесу і результату. Педагог радиться з дитиною, як краще діяти, пропонує разом пошукати спосіб виправлення помилки [31, с.7-9].

При використанні особистісно-орєнтованого підходу до дітей (за І.Лернером): інформаційно-рецептивні, репродуктивні, евристичні.

Інформаційно-рецептивні методи: спрямовані на отримання дитиною інформації за допомогою різних рецепторів-аналізаторів (зорового, слухового, нюхового, смакового, тактильно-рухового). Йдеться про інтерактивні методи, які забезпечують різнобічність і повноту світосприймання.

Репродуктивні методи: наслідування зразка креативної поведінки (педагога, художника), способів дій у ситуаціях вибору (задуму, теми, змісту, формату, матеріалів, способів зображення, виражальних засобів та деталей); вправи у техніках; дії поруч з педагогом.

Евристичні методи: вибір, експериментування з матеріалом, маніпулювання матеріалом, обговорення, проєкт (творче завдання), ідентифікація з особою художника, «входження у твір» [31].

Формуванню творчої активності зростаючої особистості сприятиме: активізація творчих проявів шляхом постановки цікавих, різноманітних творчих завдань; урахування індивідуальних інтересів, схильностей та здібностей дітей; формування здатності створювати художньо-ігрові образи, добирати адекватні образно-виражальні засоби.

Казки з різною тематикою обираються залежно від мети казкотерапії, від віку, індивідуальних особливостей дитини та конкретної ситуації.

Для того, щоб казка чи історія були впливовими та корисними, для її створення необхідно дотримуватися певних правил:

1. Перш за все, потрібно придумати казкового героя, близького дитині за статтю, віком, характером тощо, далі опишіть у казці персонажа, його життя, щоб дитина помітила схожість із собою (але не відкрито).
2. У казці має бути ситуація в чомусь подібному до проблеми дитини, але ні в якому разі не бути безпосередньо подібним до нього.
3. Казка повинна запропонувати новий досвід, завдяки якому дитина може зробити інший вибір при вирішенні своєї проблеми. Або психолог повинен допомогти.
4. Казка повинна розгортатися у певній послідовності (початок казки, проблемна ситуація, кульмінація, результат, моральність казки). Дитячі казки, складені ними самими, не тільки відображають їхню реальність та актуальні проблеми, але й сприяють вирішенню труднощів. Зазначається, що створення казки позитивно впливає на психологічне здоров'я: дитина стає більш врівноваженою, краще справляється з життєвими труднощами. Складну казку дитині можна читати без обговорення, даючи можливість подумати і, перш за все, дати можливість психіці дитини «обробляти» інформацію на підсвідомому рівні. Ви також можете намалювати цю казку, пограти в неї ляльками, пісочниці з фігурками.

Казки є найважливішими засобами розвитку виразності дитячого мовлення. Для дітей характерне образне мислення і, щоб уява дитини намалювала яскраву, барвисту картину, не потрібно докладного опису предмета, його способу дії, достатньо натяку. М.Н.Мельніков вважає, що саме цим зумовлена мова страшилок: «Фантастика для дитини - засіб пізнання навколишнього світу: зустріч з незвичайним, таємним, страшним допомагає формувати вміння аналізувати і синтезувати сприйняте органами

почуттів, зберігати в будь-якій обстановці ясність розуму, самовладання, здатність діяти».

Казку можна використовувати у всіх формах роботи з фізичного виховання. Виділимо деякі з них:

- 1) рухово-творчі заняття, засновано на одному з видів усної народної творчості;
- 2) сюжетні фізкультурні заняття з елементами казки (проводяться у формі “рухового” оповідання);
- 3) театралізовані фізкультурні заняття з використанням імітаційних, мімічних і пантомімічних вправ, інсценувань та ігор - драматизацій.
- 4) музично-ритмічні заняття, засновано на народних танцях, іграх і хороводах, із використанням народних пісень та мелодій.
- 5) ігрові фізкультурні заняття. Використовуються народні ігри та ігри з казковими героями.
- 6) інтегративні фізкультурні заняття, які поєднують фольклор та фізичні вправи.

О. Бурчик [16, с.203-205] виділяє види роботи над казкою, котрі мають профілактичну та корекційну спрямованість, а саме:

1. Розповідання казки:

а) Розповідь групі нової або відомої казки від третьої особи. Так педагог, розуміючи значення певної казкової ситуації та її виховний вплив на розвиток особистості, може акцентувати на них увагу під час цього виду роботи. Це сприяє вдосконаленню особистісних якостей дитини.

б) Групова розповідь казки, відомої всій групі. У цьому випадку оповідачем є не один учень, а група. Кожний учасник групи по черзі розповідає невеликий уривок казки. Розповідь розбивається на невеликі уривки вільно і спонтанно залежно від того, яку частину розповіді бере на себе попередній оповідач. Але в процесі цієї роботи педагог контролює розповідь дітей. Під час цього виду роботи бажано використовувати аудіо- та

відеозапис, що зробить цей вид роботи більш цікавим. Як один з видів роботи можна запропонувати дітям уособити будь-який предмет або частину навколишнього середовища і від його імені розповідати казку, що дасть можливість подивитися на ситуацію з іншого боку, ставши на місце іншого. Якщо час дозволяє, то корисним буде, щоб учні розповідали ту саму казку від імені різних героїв. Необхідно загострювати увагу учасників на тих почуттях, які переживали герої впродовж казкових подій залежно від того, від якого імені йде розповідь.

2. Створення власної казки.

а) Створення індивідуальної казки кожним членом групи. Цей вид діяльності в метафоричній формі відбиває внутрішній світ дитини і опосередковано сприяє особистісному її розвитку. Якщо запропонувати, щоб ім'я героям дали самі діти, то це допоможе з'ясувати, як того чи іншого учня сприймають у колективі.

б) Групове складання казки.

3. Казкова лялькова терапія та драматизація казок. Ці види робіт не тільки можуть урізноманітнити уроки читання, а й сприятимуть зміцненню колективу, формуванню позитивного емоційного клімату в групі, розвитку творчого потенціалу учнів та розв'язанню в метафоричній формі внутрішніх проблем [33]:

Використання казки як метафори: казкові образи і сюжети асоціюються з життєвим досвідом дитини. Ці асоціації можна обговорити [34].

Для дітей дошкільного віку такими ритуалами можуть бути: маніпулювання магічними предметами (магічне кільце, дзеркало, паличка, золотий ключ тощо); магічні заклинання чи читання магічної книги тощо. Діти із задоволенням входять до казки за допомогою чарівників, у ролі яких можуть ляльки ляльки: Фея, Ельф, Маг, Гном та інші. Подорож у дитячу казку повинна бути наповнена іграми, які дозволяють ознайомитись з казкою. Ритуал виходу допомагає безпечно повернутися з ситуації в казці у звичайну реальність.

Також використовувались казкові пазли на уроках корекції та розвитку, спрямованих на розвиток пізнавального поля дошкільнят.

Це не просто інтелектуальна забава, це цікавий спосіб навчитися мислити логічно. Будьякі логічні пазли подаються як казка, і вони мають нову, яскраву і дивну форму. Світ героїв казок пробуджує дитячу уяву, перетворюючи завдання у захоплюючу подорож.

Варто систематично пропонувати дітям різноманітні творчі завдання, спрямовуючи їхні зусилля на досягнення оригінальних результатів у своїй діяльності, віднаходження якнайбільшої кількості варіантів розв'язання кожного нового завдання, порівнювання їх між собою та вибір за конкретними критеріями найкращого рішення. Варто також прагнути, щоб творчою була, по можливості, будь-яка діяльність дитини. Подеколи варто використати і спеціальні прийоми творчого тренінгу.

Бажана й доцільна постійна участь дошкільника у колективній діяльності як важливому соціально-психологічному чиннику розвитку творчої особистості [29, с.6-11].

Для розвитку уяви дітей, уміння використовувати свій, поки що невеликий життєвий досвід, корисним є застосування ігор з пальчиками, психогімнастики, інсценування та драматизацію, вправи з емпатії.

Допомагають у цьому спеціально розроблені ігри:

«Який? Яка? Яке?», «Що буває?..» (солодким, гострим, дерев'яним, м'яким, гірким, мокрим і т.д.) «Порівняння», «Що спочатку, що потім?», «Коли це буває?», «Порівняй за величиною?», «Впізнай казкового героя», «Склади казку», «Хто сховався в рукавичці?»

Багато сучасних педагогів звертається до проблеми виховання казкою. І для цього існує низка причин, одна з яких – це те, що «... в досвіді педагогів-новаторів, творчих вихователів з'явилися цікаві знахідки, які оптимізують процес художньо-мовленнєвої діяльності і з якими має ознайомитися широкий загал практики».

Висновки до першого розділу

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми підвищення творчої активності дошкільників старшого дошкільного віку засобом казкотерапії дозволяє зробити такі висновки:

1. Проблема формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом казкотерапії виступає одним із важливих завдань освіти дітей дошкільного віку на сучасному етапі.

2. Проблема творчої активності привертала увагу психологів і педагогів: Д.Богоявленську, Л.Виготського, В.Дружиніна, Д.Ельконіна, Л.Єрмолаєву-Томіну, Г.Костюка, Я.Пономарьова, О.Савченко та ін.

3. Дослідники сформулювали основні умови формування творчої активності (Н.Вишнякова, С.Діденко, Л.Єрмолаєва-Томіна); визначили засоби формування творчої активності (Т.Волобуєва, Т.Коваленко, Е.Сет та ін.); виявили особливості прояву творчої активності особистості у різних видах діяльності (Н.Біла, С. Діденко, О.Лобова, О.Сущенко, І.Ступницький).

Особливості формування творчої активності в дошкільному та молодшому шкільному віці досліджували І.Біла, М.Варккі, С.Діденко, Т.Коваленко, О.Лобова та ін.

4. Творча активність - це активність особистості, спрямована на перетворення дійсності і себе самої. Творча активність мотивована внутрішньою потребою у творчості, базується на загальній активності та взаємодії свідомого, підсвідомого й неусвідомлюваного. Вона виявляється, розвивається і формується у процесі творчої діяльності, у долатті суперечностей та проблемних ситуацій і по суті є самодіяльністю, важливою умовою якої є свобода.

Творча активність формується у процесі творчої діяльності. Вона виявляється в екстремальних ситуаціях, ситуаціях успіху та свободи, спрямованості та стійкості пізнавальних інтересів, прагненні до оволодіння

новими знаннями, способами діяльності, мобілізації вольових зусиль на досягнення мети творчості.

5. Особливим засобом формування творчої активності дітей є казкотерапія — інтегрована діяльність, у якій дії уявної ситуації пов'язані з реальним спілкуванням, яке спрямоване на самостійність, активність, творчість, регулювання дитиною власного емоційного стану.

Казкотерапія – це метод, який використовує форму казки для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості та взаємодії з оточуючим світом (І. Вачков).

6. На виникнення і становлення казкотерапії, як самостійного явища, значно вплинули праці Б. Бетельхейма, Е. Берна, Д. Ельконіна, Л. Виготського, Е. Фромма, К. Юнга та ін.

Метод казкотерапії здавна використовувався у вітчизняній педагогіці. Його виникнення та розвиток пов'язують із дослідженнями науковців та практиків Т. Баязитової, А. Гнездилова, Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, Т. Карасьової, Г. Ніколаєвої, Д. Протасовой О. Романової, Т. Ситько, О. Тарасової, Ю. Теліжка та ін. Розробкою методу казкотерапії в Україні займаються Г. Нижник, Д. Соколов, Л. Терлецька, Н. Цибуля та ін. Дослідження Виготського Л. С., Запорожця О. В., Карпинської Н.С. показали, що казка життєво необхідна дитині, і вона є для неї засобом пізнання навколишнього світу і самого себе.

7. З точки зору, засновників казкотерапії як сучасного психологічного методу, вона має три найважливіших спрямування і може бути використана для: діагностики, розвитку та впливу на особистість дошкільника. Переважна більшість дослідників виділяє такі функції використання казки в роботі з дошкільником: діагностична, терапевтична, виховна, посередницька, експресивна, розвиваюча, функція збереження та передачі традицій і досвіду тощо.

8. Казкотерапія – як інструмент розвитку – це слухання, придумування й обговорення казки, внаслідок чого в дитини розвиваються необхідні для ефективного існування фантазії, творчість.

Для досягнення високого рівня активності, самостійності та творчості необхідна наявність засобів, що забезпечать позицію активно діючого суб'єкта діяльності, сформулюють необхідні мотиви і потреби, які є відображенням естетичної спрямованості особистості. Отримання знань, умінь і навичок у сфері творчої діяльності здійснюється з урахуванням у дітей потреби і прояву здібностей самостійно вирішувати творчі завдання, що активізує розвиток творчості.

9. Основу методичного забезпечення формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку є реалізація комплексу педагогічних умов:

- ✓ використання педагогічного потенціалу казкотерапії з урахуванням її виховних та розвиваючих можливостей для формування творчої активності;
- ✓ збагачення досвіду творчої діяльності;
- ✓ оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності;
- ✓ систематичного, планомірного, послідовного використання казкотерапії для розвитку творчої активності.

10. Провідними методами підвищення творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом казкотерапії є: бесіда, розповідь, пояснення; заохочення, проблемні, пошукові завдання, метод роздумів, інформаційно-рецептивні методи: спрямовані на отримання дитиною інформації за допомогою різних рецепторів-аналізаторів (зорового, слухового, нюхового, смакового, тактильно-рухового); репродуктивні методи: наслідування зразка креативної поведінки (педагога, художника), дії поруч з педагогом; евристичні методи: експериментування, обговорення, творче завдання, «входження у твір»

Розділ 2. ЗМІСТ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО- ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДВИЩЕННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МЕТОДОМ КАЗКОТЕРАПІЇ

2.1. Вивчення стану сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО

Для практичного дослідження сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку нами було здійснено експериментальне дослідження, яке було спрямовано на з'ясування можливості використання казкотерапії у підвищенні творчої активності у дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.

Актуальність даної проблеми обумовлена необхідністю розробки діючих методик вдосконалення рівня сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку, які б могли застосовуватися на практиці в дошкільному навчальному закладі вихователями, керівниками гуртків, батьками.

Завдання констатувального етапу експерименту включали:

1. Визначення критеріїв, показників та рівнів творчої активності у дітей старшого дошкільного віку.
2. Перевірку сформованості творчої активності, активність у процесі творчої діяльності.
3. Наявність здатності дитини до творчої оцінки явищ, уяви, асоціативної пам'яті, а також навичок до співставлення, порівняння та аналізу сприйнятого, здатність вербалізувати власні почуття та особисте ставлення до творів мистецтва; самостійність оцінних суджень.

4. Прагнення до творчої діяльності, бажання виразити себе у творчій діяльності; прояв самостійності задуму та оригінальність вирішення завдань творчого характеру; широта асоціацій у художньому втіленні творчого задуму.

З метою з'ясування професійної спрямованості педагогів з організації процесу формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку у сучасній практиці роботи дошкільних закладів освіти, вихователям старших груп була запропонована *«Анкета для виявлення рівня творчої активності вихователя і самооцінка його діяльності з розвитку творчої активності дошкільників»* (Додаток А).

Аналіз анкет показав, що педагоги достатньо володіють знаннями і навичками з організації процесу формування творчої активності і застосовують їх у роботі з дітьми. Більшість визнає можливості впливу казки на формування певних якостей у дітей, зокрема, творчої активності дитини, але у той же час переважна більшість вважає достатнім наявність занять за розкладом для повноцінного творчого розвитку дітей. Тільки незначна частина зауважила про необхідність проведення гурткової роботи як оптимальної форми роботи з підвищення творчої активності в старших дошкільників.

На питання анкети про рівень педагогічної освіченості сучасного вихователя (проблеми, пов'язані з розвитком творчої активності особистості, педагогічний потенціал казкотерапії, способи стимулювання творчої активності, створення умов для формування творчої активності дошкільників засобами казкотерапії; роль казки як способу передачі знань про духовне виховання і соціальну реалізацію людини у формуванні творчої активності дитини, види казок - більшість вважає, що вихователь має опанувати елементарними вміннями і навичками творчої діяльності, знати різні жанри та види казок (притчі, байки, легенди, міфи, билини, казки, анекдоти та інші); структуру казок; процес їх розучування, їх історію, методику залучення, цікаву інформацію про етапи розвитку казкотерапії, *функції* казкотерапії,

типологію, правила добору, вмiти передавати своє захоплення казкою дiтям, мати розвинутий смак, стимулювати творчiсть дiтей.

У результатi анкетування бiльшiсть сходяться на думцi, що для ефективної навчально-виховної роботи необхідно проводити регулярнi консультацiї з творчої дiяльностi. Для активiзацiї iнтересу вихователiв до творчої дiяльностi, пiдвищення i збагачення iхньої творчої обiзнаностi бажано використовувати рiзнi форми методичної роботи з кадрами творчого спрямування. Проте майже всi вихователi вважають, що проводити заняття з творчої дiяльностi у дошкiльному навчальному закладi повиннi спецiалiсти, що мають спецiальну педагогiчну освiту iз мистецько-образотворчою спецiалiзацiєю.

Використання в роботi з батьками дiагностичних форм роботи є важливим складником успiшної та продуктивної побудови взаємодiї, спрямованої на пiдвищення творчої активностi дошкiльникiв.

Опрацювання вiдповiдей на запитання бесiди з батьками щодо розвитку творчої активностi дитини (Додаток Б) допомогло з'ясувати ставлення батькiв, iхню участь в творчому вихованнi дитини, рiвнi сформованостi творчої активностi дiтей старшого дошкiльного вiку, а саме: бiльшiсть батькiв вважає, що сiм'я повинна розвивати вмiння дiтей самостiйно органiзувати власну творчу дiяльнiсть, але в той же час батьки не мають часу на сумiсну творчу дiяльнiсть з дiтьми, не можуть визначити ставлення дитини до творчих занять у дошкiльному закладi, у чому саме проявляється iнтерес дитини до творчостi, затруднюються при визначеннi видiв творчої дiяльностi, в яких дитина iнiцiативна i самостiйна. Для бiльшостi батькiв було складно вiдповiсти на питання про наявнiсть вiдповiдного обладнання для розвитку творчих навичок дитини вдома. На питання про те, що необхідно для досягнення дитиною певного рiвня творчої активностi, бiльшiсть не змогли дати конструктивної вiдповiдi, перекладаючи цю роль на дошкiльний заклад у цьому питаннi.

Наступним етапом здійснення практичного експериментального дослідження мало стати проведення діагностики рівня сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку. Така діагностика повинна була визначити стан сформованості окремих її складових для можливості подальшого їх порівняння з результатами, які будуть отримані після проведення експериментального дослідження.

При розробці системи діагностичних завдань були враховані деякі теоретичні вимоги, що стосуються питання визначення рівня сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку.

На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури нами були розроблені критерії та показники рівня сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку: мотиваційно-емоційний критерій; когнітивно-оцінний критерій; діяльнісно-творчий критерій.

Емоційний критерій виявляє ступінь сформованості активного ставлення дітей до творчості. *Основні показники зазначеного критерію:* підвищений інтерес до творчості, бажання займатися творчістю; захоплення, здатність «увійти» в уявні обставини, в умовні ситуації, щирість переживань, постійне бажання відкривати нові закономірності.

Когнітивно-оцінний критерій творчої активності виявляє міру сформованості ерудиції дітей у різних видах творчої діяльності та творчо спрямованих суджень. *Основні показники зазначеного критерію:* активність і самостійність оцінних суджень; комбінування раніше відомих способів діяльності з новими; наявність творчо спрямованих суджень

Мотиваційно-творчий критерій творчої активності виявляє ступінь прагнення дітей старшого дошкільного віку до творчої діяльності, здатність до самостійної творчої діяльності; якість способів творчих дій. *Показники даного критерію:* прояв ініціативи і самостійності при втіленні творчого задуму; оригінальність при вирішенні завдань творчого характеру, індивідуальний «стиль» дитячої продукції; потреба виразити себе у творчій діяльності.

До кожного із критеріїв було визначено рівні сформованості творчої активності (високий, середній, низький).

Таблиця 2.1.1

Критерії та показники рівня творчої активності у дітей старшого дошкільного віку:

Критерій	Характеристика	Показники
Емоційний критерій	виявляє ступінь сформованості активного ставлення дітей до творчості	підвищений інтерес до творчості, бажання займатися творчістю; захоплення, здатність «увійти» в уявні обставини, в умовні ситуації, щирість переживань, постійне бажання відкривати нові закономірності
Когнітивно-оцінний критерій	виявляє міру сформованості ерудиції дітей у різних видах творчої діяльності та творчо спрямованих суджень	активність і самостійність оцінних суджень комбінування раніше відомих способів діяльності з новими; наявність творчо спрямованих суджень
Мотиваційно-творчий критерій	виявляє ступінь прагнення дітей старшого дошкільного віку до творчої діяльності, здатність до самостійної творчої діяльності; якість способів творчих дій	прояв ініціативи і самостійності при втіленні творчого задуму; оригінальність при вирішенні завдань творчого характеру, індивідуальний «стиль» дитячої продукції, потреба виразити себе у творчій діяльності;

Згідно перерахованих вище критеріїв і показників, нами були визначені наступні рівні розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку:

Високий рівень – бажання займатися творчістю, підвищений інтерес до творчості, бажання відкривати нові закономірності у дитини має постійний характер. Спостерігається активність у процесі обговорення вражень, отриманих від сприйняття художніх явищ, самостійність оцінки, висловлення почуттів. Дитина створює нові комбінації з засвоєних раніше елементів, наділяє предмет оригінальним образним змістом переважно без повторення, веде самостійні пошуки для вирішення завдання, доповнює, змінює, перетворює знайомий матеріал, знаходить адекватні виразні засоби для

втілення образу. самостійність та оригінальність вирішення задуму, образність, емоційність творчих робіт. Така дитина має індивідуальний «стиль» дитячої продукції і своєрідність манери виконання.

Середній рівень – виявляє неусвідомленість інтересів бажання займатися творчістю, бажання відкривати нові закономірності носить ситуативний характер. Дітям важко самостійно актуалізувати набуті знання навіть у знайомих ситуаціях. Разом з тим, у дітей даного рівня спостерігається прагнення до вираження власного ставлення до творчості з відповідним обґрунтуванням. Дитина вносить у свої роботи, придумані нею і не схожі на інші, образи, але допускає повторення. Рідко доповнює, застосовує відомі способи зображення в нових ситуаціях. Більшість дітей цієї групи намагаються отримати задоволення від виконання завдання творчого характеру, нерідко проявляють ініціативність. Уява досить стійка, образи живі. Повільна реакція та орієнтування в нових умовах.

Низький рівень – відсутнє бажання займатися творчістю, відсутній інтерес до творчості, немає бажання відкривати нові закономірності. Дитина не може привнести в роботу щось своє. Уява нестійка, створювані образи невиразні. Відсутня здатність входження в зображуваний образ; уникають виконання завдань творчого характеру, прагнуть до копіювання, потребують осхвальної оцінки та допомоги вихователя.

Проведений аналіз мав уможливити визначення *творчої активності* як якості особистості, сутність якої полягає у готовності за внутрішніми переконаннями здійснювати ініціативні, творчі дії у сфері мистецтва. У контексті даного дослідження творча активність дитини старшого дошкільного віку має формуватися у різних видах творчої діяльності, знаходити своє виявлення через різноманітність цієї діяльності, сформованість потреби і інтересу до опанування певним різновидом мистецтва, самостійність і пізнавальну активність.

Таблиця 2.1.2

Методи експериментального дослідження рівня сформованості творчої активності

Критерій	Методи дослідження		
Емоційний критерій	Анкета для батьків «Значення творчості у розвитку вашої дитини»	Анкета для вивчення рівня творчої активності вихователя і самооцінка його діяльності з розвитку творчої активності дошкільників	Ігри-вправи: «Вгадай, хто я», «Актори, співаки, танцори», «У світі казок»
Когнітивно-оцінний критерій	Бесіди з батьками	Бесіда з педагогами для виявлення активності дошкільників в творчій діяльності	Створення казки (О.М.Дяченко, О.Л.Пороцька) або короткої історії («Фантастична добавка, «Фантастичне продовження», індивідуальні <i>бесіди з дітьми</i>
Мотиваційно-творчий критерій	Бесіди з батьками	Спостереження, бесіда з педагогами Метод експертної оцінки	Аналіз продуктів дитячої діяльності Індивідуальні бесіди з дітьми творчі вправи

Для проведення роботи з виявлення ступеня сформованості активного ставлення дітей до творчості (*емоційний критерій*) ми використали декілька блоків тестових завдань комбінованого типу (Додаток В).

Ступінь сформованості активного ставлення дітей до творчості ми перевіряли за допомогою творчо-ігрових завдань: «Вгадай, хто я», «Актори, співаки, танцори» (Див. додаток В).

Оцінка дослідження:

5 балів - ставиться, якщо дитина виявляє активний інтерес до літератури, музики, хореографії, живопису, добре словесно передає задуманий художником, музикантом, письменником, хореографом образ.

3 бали - якщо були якісь неточності в передачі образу, дитина була малоемоційна, соромилася.

0 балів - якщо дитина не вірно визначила задуманий художником, музикантом, письменником, хореографом образ, була невпевнена у прояві емоцій.

Для виявлення міри сформованості ерудиції дітей у різних видах творчої діяльності та творчо спрямованих суджень (*когнітивно-оцінний критерій*) ми запропонували створити дитині казку (О.М.Дяченко, О.Л.Пороцька) або коротку історію (Казки про побутові предмети. Казки за змішаними образами. Казки від одного слова. Казки про пори року, запахи, звуки); змінити ситуацію в знайомих казках (Перебріхування казки. Експерименти в казках. Сімейна казка); розв'язати суперечності у казці (Казки про фантастичні країни. Казки від жартівливих питань. Казки про улюблені іграшки. Казки про подорожі. Казки від перетворень); прийом «Фантастична добавка»: дітям пропонується уявити себе прутиком, за допомогою якого подорожувала жаба з казки Гаршина «Жаба-мандрівниця» і спробувати переказати цю історію з позиції прутика; прийом «Фантастичне продовження»: 1) Педагог називає будь-яку реальну подію. Наприклад: пішов дощ, замукала корова, виросла ромашка; 2) Потрібно придумати казкові, незвичні наслідки. Наприклад: Корова замукала й у кожного, хто її чув, з'явилася в руках склянка молока. А що потім? Чим усе закінчилося?

Завдання оцінюється за п'ятибальною шкалою з урахуванням показників продуктивності, варіативності та оригінальності:

- 0 балів – відмова від завдання чи переказ знайомої казки;
- 1 бал – переказ знайомої казки, але із внесенням нових елементів;
- 2 бали – внесено суттєві елементи новизни до відомої казки;
- 3 бали – до відомої казки внесено елементи новизни та доповнено деталями;
- 4 бали – повністю самостійно вигадана, але схематично викладена казка;
- 5 балів – розгорнутий виклад самостійно вигаданої казки.

Для перевірки наявності естетично спрямованих суджень про образну мову поезії та прози, визначати основні засоби художнього мовлення, тему, основний зміст, головних персонажів, динаміку розвитку сюжету; знання жанрових, композиційних, мовленнєвих особливостей народних та

авторських літературних творів (казки, міфи, легенди, оповідання, повісті, дитячі романи, вірші, гумористичні твори, малі фольклорні форми: загадки, прислів'я, лічилки та ін.), ми провели індивідуальні *бесіди з дітьми* «У світі казок» (Див.додаток Г), метою яких було вивчення наявності елементарних умінь аналізу творів мистецтва, спроможність виокремлювати у творі цінності, уподобання у галузі мистецтва.

Оцінка дослідження:

5 балів – якщо дитина оцінює естетичну значущість творів, має високий естетичний рівень уподобань у галузі мистецтва, розрізняє засоби художньої виразності і розуміє їх роль у передачі художніх образів; легко і емоційно виражає свої враження в думках.

3 бали – якщо уподобання дітей неусвідомлені. Діти не завжди можуть оцінити художні достоїнства творів, жанрів, їхні судження спираються на авторитетні думки дорослих.

0 балів - якщо оціночні уявлення дитини неадекватні об'єктивній значущості художніх творів, видів художньої діяльності, відсутні вміння аналізувати, бракує власних висновків, асоціацій, узагальнень, розуміння художніх явищ.

Максимально можлива кількість балів за виконання завдань по всім критеріям – 30 балів.

Високий рівень – 23-30 балів.

Середній рівень – 11-22 бали.

Низький рівень – 3-10 балів.

Для проведення наступного етапу роботи з виявлення прагнення дітей старшого дошкільного віку до творчої діяльності, здатність до самостійної творчої діяльності; якість способів творчих дій (*мотиваційно-творчий критерій*) можна використати декілька блоків тестових завдань комбінованого типу, спостереження, аналіз продуктів дитячої діяльності, метод експертної оцінки.

Для виявлення прагнення дітей старшого дошкільного віку до творчої діяльності, здатність до самостійної творчої діяльності дітей старшого дошкільного віку ми мали вивчати наявність бажання виразити себе у різних видах творчої діяльності; прояв самостійності при художньому втіленні творчого задуму; оригінальність при вирішенні завдань творчого характеру за допомогою заняття «Казка» на основі упізнавання жанрових особливостей казки, визначення її композиційних чинників, розповіді казки від імені інших дійових осіб, які беруть або не беруть участь в казці. Наприклад, як би казку про Колобка розповіла Лисиця, Баба-Яга; виконання вихованцями різних творчих завдань посилюючого для них рівня. Наприклад: «Продовж казку», «Виправ казку», «Знайди в казці помилки» тощо на прикладі будь-якої казки (Додаток Д).

Для виявлення наявності бажання виразити себе у різних видах творчої діяльності ми використали метод експертної оцінки (бесіда з педагогами для виявлення прагнення дітей старшого дошкільного віку до художньо-творчої діяльності, здатність до самостійної художньо-творчої діяльності (Додаток Е), виявляючи, поряд із ставленням до занять естетичного напрямку, хто із дітей виявляє найбільшу зацікавленість художньо-естетичною діяльністю, якому виду декоративної діяльності віддають перевагу діти? Як часто і скільки дітей займаються в зоні самостійної художньої діяльності? Чим найбільше люблять займатися? Які художньо-естетичні навички використовують в іграх та повсякденному житті? Чи проявляється художній смак дітей у групі? Чи зацікавлене ставлення до літературного мистецтва та художньо-мовленнєвої діяльності? Чи виявляє інтерес до мовленнєвої творчості? Чи складає розповіді, казки-небилиці, вигадує нові епізоди, початок або кінець твору, створює прості вірші, пісеньки, загадки, анекдоти тощо?

Оцінка дослідження (загальна за мотиваційно-діяльнісним критерієм):

10 балів - якщо дитина проявляє стійкий інтерес, активне ставлення до творів декоративного мистецтва, легко і емоційно виражає свої художньо-

естетичні враження у ліпленні, витинанні, вишивці, розписі, творчо застосовує набуті знання у процесі декоративної діяльності.

5 балів - якщо дитина проявляє бажання включитися в художньо-естетичну діяльність, однак їй потрібна допомога педагога, додаткове пояснення, показ, повтори.

0 балів - якщо дитина пасивна у діяльній сфері, не має активного інтересу, байдужа. Не здатна до самостійності.

Максимально можлива кількість балів за виконання завдань по всім критеріям – 30 балів.

Високий рівень – 23-30 балів.

Середній рівень – 11-22 бали.

Низький рівень – 3-10 балів.

Таблиця 2.1.3.

Шкала для оцінки рівнів творчої активності (в балах)

№	Рівні сформованості	емоційний критерій	Когнітивно-оцінний критерій	Мотиваційно-творчий критерій	Загальна оцінка сформованості творчої активності
1.	Достатній	8 – 10	7 – 10	8-10	23 – 30
2.	Середній	4 – 8	3 – 7	4-7	11-22
3.	Низький	1 – 4	1 – 3	1-3	3 – 10

Аналізуючи результати експерименту, можна було констатувати кількість дітей з високим рівнем сформованості творчої активності у експериментальній та контрольній групах було виявлено.

Співвідношення рівнів сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп на початковому етапі експерименту відображено на діаграмі (у %).

Діти з високими показниками творчої активності зацікавлено ставляться до мистецьких творів різних видів і типології; проявляють самостійність у відповідях на запитання дорослих. Їхні судження були осмисленими і обумовленими вичленовуванням головних елементів

художньої мови; висловлювали власне ставлення до творів. Інтерес до творів декоративно-прикладного мистецтва у них стабільний, мотивований.

Таблиця 2.1.4.

**Загальний рівень творчої активності у старших дошкільників
(констатувальний експеримент)**

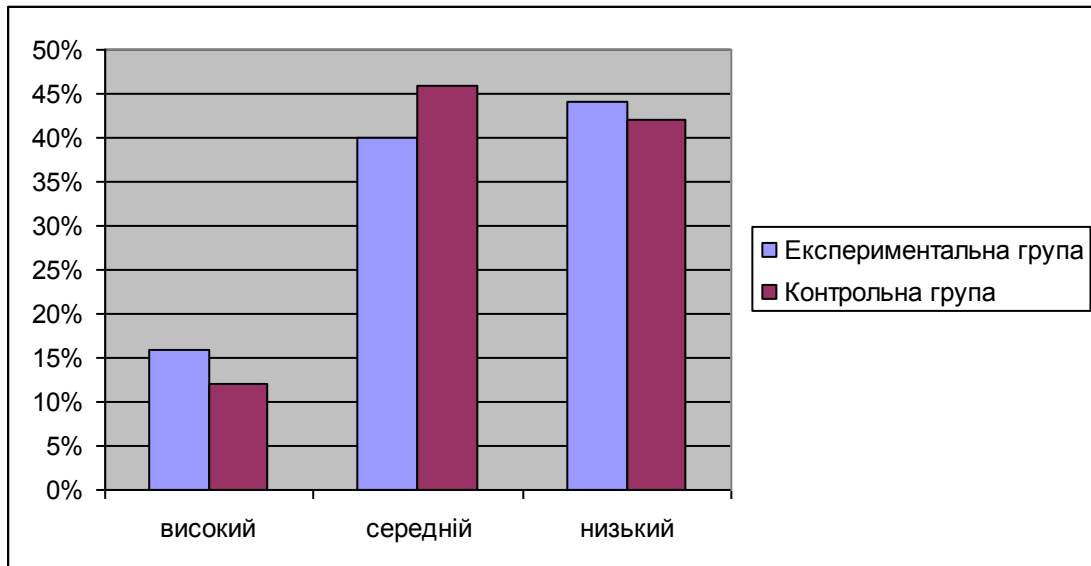
Групи	Рівні розвитку		
	високий	середній	низький
Експериментальна група	16%	40%	44%
Контрольна група	12%	46%	42%

Діти демонстрували бажання займатися творчістю, активність у процесі обговорення вражень, отриманих від сприйняття художніх явищ, самостійність оцінки, висловлення почуттів, знаходили адекватні виразні засоби для втілення образу.

Діти цього рівня зацікавлено ставилися до створеного у групі предметно-мистецького середовища; проявляли спостережливість, сприйнятливність до кольорів, форм, символів; виявляли естетичне ставлення до творів декоративно-прикладного мистецтва; передавали свої враження від різних видів декоративної діяльності; володіли необхідними технічними прийомами для передачі своїх почуттів в ліпленні, витинанні, розписі; поєднують в художній діяльності елементи різних видів іграшок; виявляли свої художні пріоритети, раділи гарно зробленій роботі, самостійність та оригінальність вирішення задуму, образність, емоційність творчих робіт. Така дитина має індивідуальний «стиль» дитячої продукції і своєрідність манери виконання.

Діти із середнім рівнем сформованості творчої активності в експериментальній групі (40%), у контрольній (46%), відрізнялися зосередженістю при ознайомленні з декоративно-прикладним мистецтвом. Для них був характерний зацікавлений погляд, діти правильно відповідали на запитання дорослих. Але розкрити та обґрунтувати засоби художньої

виразності, використані народним митцем (довершена форма, симетричність візерунку, барвистість, орнаментальність), не завжди могли. Дошкільники точно визначали настрій твору, однак осмислити його, розкрити та обґрунтувати засоби виразності не завжди могли.

Рис. 2.1.1. Співвідношення рівнів сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп на початковому етапі експерименту

Стан замисленості свідчив про те, що твори дітям цікаві, але особливих емоційних переживань не викликають. При поясненні свого вибору діти давали короткі відповіді, які не виражали емоційного ставлення («гарна», «тому що вона така»). Дошкільники на достатньому рівні володіли необхідними технічними прийомами для передачі своїх почуттів в декоративній діяльності, але не завжди їх використовували у повному обсязі.

В експериментальній групі цьому рівню відповідає (44%) дітей, у контрольній (42%). Діти просто не вміють використовувати твори декоративного мистецтва для вираження своїх знань, думок, почуттів, ставлень; вербально передати свої враження від споглядання творів декоративного мистецтва. Багато хто з дітей копіювали відповіді інших, не маючи часом своєї власної думки, були більше зацікавлені оточуючими їх предметами, ніж запропонованими виробами. Їх пояснення свідчили про

формальність наданої переваги. Діти, як правило, обмежувалися загальними фразами щодо почутого, або не могли пояснити свій вибір, мовчали.

Діти з середнім рівнем творчої активності були не завжди точні в відповідях, але, після деяких уточнень з боку вихователя, велика частина дітей висловлювалася, добираючи відповідні слова для опису. Переважна кількість дітей домагалась добрих результатів виконання роботи з розмальовування площинних та об'ємних форм, використовуючи відповідну палітру кольорів та орнаментальних елементів розпису різних видів іграшок. Відносно емоційних проявів у дітей цього рівня, - вони були стриманими, не завжди емоційними.

Аналіз освітньо-виховної роботи з дітьми, анкетування вихователів, перегляд занять, ігрової діяльності засвідчили, що вихователі здійснюють певну роботу з формування творчої активності дітей засобом казкотерапії, формується відповідне ставлення до казки як одного із найстародавніших жанрів фольклору, що має давні уставлені образи, традиції оздоблення, народжені з вірувань та звичаїв українського народу, достатній рівень ознайомлення дітей із звичаями, усними традиціями, пов'язаними з нею; розробку змісту, методів та прийомів, спрямованих на формування у дошкільників вмінь та навичок цілісного сприйняття казки.

Але при цьому у дошкільників не формується відповідне ставлення до казки як одного із найстародавніших видів народного мистецтва, що має давні уставлені образи, традиції. Такий стан пояснюється рядом чинників. До них ми відносимо:

- недооцінку педагогами-практиками можливостей казкотерапії у навчально-виховній роботі з дошкільниками;
- недостатній рівень ознайомлення дітей із звичаями, традиціями, пов'язаними з нею;
- недостатню розробку змісту, методів та прийомів, спрямованих на формування у дошкільників вмінь та навичок цілісного сприйняття творів усної народної творчості.

Результати констатувального етапу дослідження дали підстави оцінити рівень творчої активності; виявити чинники, що гальмують формування творчої активності, наприклад, актуалізація необхідності оптимізації педагогічних умов, форм і методів, сприятливих для формування творчої активності дошкільників засобом казкотерапії.

Аналіз отриманих відповідей дозволив нам зробити певні висновки: творча активність дітей дошкільного віку займає значне місце у навчально-виховному процесі ЗДО; творча активність розуміється як якість особистості, сутність якої полягає у готовності за внутрішніми переконаннями здійснювати ініціативні, творчі дії у сфері мистецтва. У контексті даного дослідження творча активність дитини старшого дошкільного віку має формуватися у різних видах творчої діяльності, знаходити своє виявлення через різноманітність цієї діяльності, сформованість потреби і інтересу до опанування певним різновидом фольклору, самостійність і пізнавальну активність; необхідність включення до змісту творчої освіти кращих творів усної творчості; педагогічний потенціал казки з урахуванням його виховних та розвиваючих можливостей; дітей в процесі спілкування та щоденної взаємодії з казкою не спонукають до розширення досвіду відтворення і трансляції фольклорних творів; в умовах сім'ї не надається методична допомога батькам з керівництва творчим розвитком дітей; у процесі творчої діяльності не реалізується особистісно-орієнтований підхід до дітей.

2.2. Система педагогічної роботи з підвищення творчої активності у дітей старшого дошкільного віку засобом казкотерапії

З метою підвищення творчої активності у дітей старшого дошкільного віку засобом казкотерапії ми розробили комплекс заходів, який передбачав виконання визначених умов:

- ✓ використання педагогічного потенціалу казкотерапії з урахуванням її виховних та розвиваючих можливостей для формування творчої активності;
- ✓ збагачення досвіду творчої діяльності;
- ✓ оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності;
- ✓ систематичного, планомірного, послідовного використання казкотерапії для розвитку творчої активності.

Методика реалізації розробленого комплексу заходів полягала у проведенні системи навчальних заходів (занять, музичних ігор і вправ, інсценізації творів).

Наша робота проводилася у три послідовні етапи.

Мета першого, освітньо-спонукального, етапу полягала у створенні умов опосередкованого впливу на формування творчої активності.

Для забезпечення систематичного, планомірного, послідовного використання казкотерапії для розвитку творчої активності використовувався різний інформаційний матеріал у формі бесід і розповідей про витоки казки, казки та легенди українського народу, який мав націлювати на формування уявлень про зміст, сюжет, композиційну будову казки.

У старшому дошкільному віці сприймання казки набуває диференційованого характеру — в дітей формується здібність до елементарного аналізу твору, вибіркоче ставлення до героїв казки. Це, у свою чергу, веде до формування художнього смаку в дітей, у них з'являються свої улюблені казки.

Діти дошкільного віку добре розуміють мораль казки, диференціюють, де добро, а де зло, й активно приймають сторону добра.

Складовою частиною виховання дітей було розповідання, читання, слухання, драматизування та інсценування казок.

Дітей старшого дошкільного віку ознайомлювали з новими чарівними та соціально-побутовими казками. Вчили сприймати виразні засоби казки: фантастичні перетворення, чарівні речі, іносказання, афористичність мови, пісеньки, зачини, кінцівки; розуміти, що казка — це вигадка, фантастика, олюднення тварин, явищ природи. Діти знали напам'ять кілька зачинів, кінцівок казок; самостійно розповідали у вільний час зміст знайомих казок, переказували їх; висловлювали своє ставлення до героїв, оцінювали їхні вчинки; впізнавали назву казки за описом героїв, ілюстраціями та уривками з тексту казки.

Для того щоб вплинути на почуття дітей, їхні переживання, творчу активність, вихователь заздалегідь докладно аналізував казку, добрав найвдаліші засоби виразного читання або розповідання (інтонації, розстановка пауз, логічні наголоси), виробляв чітку і правильну вимову кожного слова, фрази, речення; визначав, які слова, фрази потребують уточнення, пояснення, продумував прийоми, час і місце їх пояснення, наочність, готував дітей до розуміння твору — його змісту, лексики, образів.

Створюючи умови для творчої активності всіх дітей, використовували казки, що вимагають від дітей вміння відрізнити реальні явища від нереальних, помічати алогізм, робити правильні висновки, розуміти гумор; казки, які виховують увагу, винахідливість, кмітливість.

Реалізація особистісно-орієнтованого підходу до дітей у процесі формування творчої активності передбачала стимулювання бажання занурюватися у світ казки (історія про нереальні, чарівні події). Діти отримували уявлення про форми прозового фольклору, мали уявлення про творчу працю прозаїків, знали авторів та назви найулюбленіших творів.

Для активізації дитини у здобутті інформації, стимулюванні потреби у нових уявленнях, а також успішного формування вмінь і навичок самостійно задовольняти цю потребу дітям пропонували добути інформацію про образну семантику казок.

Ознайомлюючись із казкою, діти спостерігали за явищами природи,

вивчали народні прикмети, приказки, розвиваючи тим самим свою пам'ять, увагу, кмітливість.

Зміст навчально-ігрового середовища узгоджувався з творчими можливостями дітей, з обсягом інформації, що відповідає пізнавальним потребам і активізує зацікавленість казкою.

Провідною метою стало здійснення переходу від пасивності до активних способів пізнання в умовах індивідуальної взаємодії дитини з дорослим. Для цього, виконуючи умову оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності засобом казкотерапії, ми пропонували групові та індивідуальні тематичні заняття різного типу: заняття з ознайомлення з творами народного прозового мистецтва («Звідки виникли казки?», «У наші дружбі – наша сила», «Значення казки, легенди у житті прадавніх людей») (Додаток Ж). Метою цих занять було ознайомлення з різновидами української народної казки, що було спрямоване, передусім, на задоволення пізнавальних інтересів та формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про місце та значення даного жанру фольклору у житті людини і суспільства, його вплив на розвиток культури особистості.

Основною метою занять із сприйняття та оцінки українських народних казок було формування у дітей навичок оцінки народних казок як творів мистецтва, цілісного емоційного відгуку на них; усвідомлення єдності змісту та форми твору, орієнтація на естетичну цінність даного різновиду українського народного мистецтва.

Для активізації дітей, стимулювання інтересу, уяви, образного мислення педагог використовував музичний супровід, художнє слово, театралізацію, драматизацію. Важливими елементами бесіди були проблемні запитання, які створювали ситуації вибору, спонукали до висловлювання власної думки, стимулювали живий діалог між педагогом і дітьми при обговоренні казки.

Предметом обговорення у дитячому товаристві були казки кожної родини. У бесідах про казки, які розповідаються в їхніх родинах, ми

стимулювали творчу активність дітей, виховували у них прагнення до отримання нової, цікавої інформації. Запитання до дітей ставились так, щоб вони викликали інтерес до спілкування.

Необхідною умовою повноцінного творчого розвитку дошкільників була співпраця з батьками вихованців. Залучаючи батьків до роботи з казкою, вихователі знайомили дітей із запропонованими казками, допомагали добирати матеріали для виконання спільних проектів (газет, книжечок). З батьками педагог проводив батьківські збори на тему «Казка вчить, як на світі жити», консультації «Виховні та розвивальні можливості казки», «Як заохочувати дітей до творчості», «Своєрідність українських народних казок», «Види українських народних казок») (Додаток К,Л).

Ефективною у формуванні досліджуваного явища була педагогічна просвіта батьків (індивідуальні консультації, бесіди, ознайомлення з науково-методичною літературою, батьківські збори та інше) з метою привернення їхньої уваги до формування творчої активності дітей та значення казки в цьому, зокрема. З цією метою для батьків дітей експериментальної групи були розроблені рекомендації «Як залучити дітей до творчого виховання вдома?»

Під час читання дітям оповідань, казок ми активно використовували тексти про тварин, звірів, птахів та народні іграшки, пов'язані з ними. На заняттях залучали дітей до втілення героя народної казки хореографічними засобами, для чого пропонували придумати танець Колобка, Кози-Дерези, Солом'яного бичка, Пана Коцького, Лисички-сестрички і обрати для композиції іграшку-атрибут, елемент костюму, які б допомогли передати образ. Граючи разом з дітьми, дорослий демонстрував власний варіант інтерпретації і спонукав до самостійних дій, вступаючи в індивідуально-словесно-танцювальний «діалог» з тією чи іншою дитиною («Розповідання української народної казки *«Колосок»*» (Додаток М).

Ми запропонували вихователям і батькам навести приклади казок та життєві сценарії, за прикладом розписати життєвий сценарій поданих казок;

розписати ті питання, які вони будуть ставити дитині під час діагностики засобами казкотерапії; розповідаючи дитині казку, простежити її реакції (для цього треба «занурити» дитину в казку, увести в стан, подібний до легкого трансу численними повторами й рівністю голосу, використанням яскравих мовних зворотів, вигадливих приповідок і кінцівок; спостерігати, як дитина реагує на ті або ті вчинки героїв, для того, щоб виявити ціннісні уявлення; відстежити пози дитини, рухи, міміку; треба витлумачувати невербальні сигнали, щоб виявити найбільш значущі місця, звертати увагу на жарти та сміх дитини, на тривогу, на ті моменти, які викликають особливий інтерес, або, навпаки, не привернули уваги дитини, на її коментарі в процесі розповіді; треба зазначити, з ким із героїв казки ідентифікує себе дитина).

При переході до роботи над казкою педагог може «змінити» зовнішність, додавши яку-небудь «казкову» деталь, або обіграти будь-який наявний предмет як казковий.

Упродовж декількох занять, ми робили «пропуск в казку», який дитина повинна одержати незвичайним способом (на нитці повітряної кульки, зірвати з «дерева бажань»). Дитину можна попросити «покликати казку» (як саме?).

Метою другого, репродуктивно-інструктивного етапу нашої роботи було забезпечення інтеграційного комплексу найбільш ефективних форм, методів і прийомів у процесі цілеспрямованого формування творчої активності старших дошкільників: заняття, бесіди, розповіді, дидактичні і сюжетно-рольові ігри, розв'язування проблемних ситуацій, розглядання ілюстративних матеріалів, імітація, гра, пояснення, показ, заохочення. Мета та завдання цих форм роботи підпорядковувалися умові систематичного, планомірного, послідовного використання казки для розвитку творчої активності, збагаченню досвіду творчої діяльності.

Діяльність батьків в умовах взаємодії з вихователем передбачала створення вдома позитивного емоційного клімату, надання можливостей застосування різних засобів навчання (пізнавальної літератури, малювання,

технічних засобів та ін.) з метою стимулювання творчої активності дошкільників. Для цього батькам надавались відповідні консультації, поради.

На знаттях з оволодіння навичками та умінями дітей залучали до самостійного розігрування сюжетів знайомих казок в іграх-драматизаціях та театралізованих іграх (добір атрибутів, розподіл ролей тощо), до участі в різних театралізованих виставах за змістом казок, до виготовлення костюмів, декорацій.

На цьому етапі дітей учили впізнавати жанрові особливості казки, визначати її композиційні чинники, проводили серію (декілька) занять за змістом однієї казки.

Педагог активізував дії дітей в пошуках засобів вираження ігрового образу, які були б адекватні змісту твору; допомогти створити цілісний ігровий образ, побачити, почути і оцінити свою продукцію.

Драматизація казкових творів передбачала розвиток уміння зображати і висловлювати різноманітні емоційні переживання, самостійно вибудовувати ігрові сюжети на основі інтеграції різних видів діяльності у творчому їх втіленні.

На основі особистісно орієнтованого підходу до виховання дітей до дітей у процесі формування творчої активності використовувалися різні методи (бесіди про символіку, образи казок, словесний опис кожного образу та форми роботи (заняття з творчого розвитку, інтегровані заняття, дидактичні ігри тощо).

Після закінчення розповіді застосовувався прийом продовження цієї казки. Різновидом такої техніки була розповідь казки у ролях від імені різноманітних персонажів. Ми запропонували розповісти казку від імені інших дійових осіб, які беруть або не беруть участь в казці. Наприклад, як би казку про Колобка розповіла Лисиця, Баба-Яга. Доцільно також запропонувати дітям одухотворити будь-який предмет або частину оточуючого середовища і від його імені розповідати казку. Для дітей такий

метод роботи був особливо корисним, оскільки він допомагав їм стати на місце іншого.

На етапі закріплення і контролю засвоєння матеріалу використовувалося виконання вихованцями різних творчих завдань посильного для них рівня. Наприклад: «Продовж казку», «Виправ казку», «Знайди в казці помилки» тощо. На прикладі будь-якої казки (за вибором) представте виконання одного з цих завдань.

На основі прийомів роботи з казкою (за Т. Д.Зінкевич-Євстигнєвою) пропонувалося визначити, з якими конкретними казками (народними, авторськими) можна використовувати той чи інший прийом: Аналіз казок. Розповідання казок. Переписування казок. Постановка сюжету казок за допомогою ляльок. Складання казок (розповідання українських народних казок «Колосок», «Кривенька качечка») (Додаток М).

Необхідно загострювати увагу учасників на тих почуттях, які відчували герої впродовж казкових подій. Важливо було акцентувати увагу сімей на необхідності збагачення художньо-естетичних уявлень дітей (наприклад, у сфері жанрового різноманіття фольклорних та авторських творів, їх характерними особливостями), організації співтовариства батьків і дитини, а також створення вдома атмосфери, що стимулює її до творчої активності (вигадування початку або продовження казки, складання власного вірша, перевтілення у дійових персонажів).

До групових форм взаємодії дошкільного закладу із сім'єю відноситься організація батьківського клубу з виховання, у межах якого реалізуються спільні дії батьків із дітьми з осягнення світу казки через сприймання та розуміння казкових творів, конструюванні при використанні різноманітного обладнання та матеріалів до інсценізації казки.

Ефективність педагогічного супроводу вимагала розробки супроводжуваних продуктів, до яких відносяться: батьківсько-виховні щоденники художньо-естетичного розвитку малюка, альбоми літературних, образотворчих, декоративно-прикладних, музичних відкриттів і досягнень

родини в цілому і персонально дитини, описові характеристики-портрети типу «Наш малюк у світі казки», діагностичні карти художньо-естетичної культури сім'ї та актуальних для неї проблем художньо-естетичного виховання та розвитку дитини, сценарії спільних вечорів і свят, які пропонували батьки, створюючи їх самостійно, сімейними групами або разом з дітьми.

На третьому (діяльнісно-творчому) етапі створювалися умови для безпосереднього прояву творчої активності старших дошкільників у самостійно створених казках

Педагогічний колектив дитячого садочка і музичний керівник продумували і планували цикл зустрічей з батьками, спрямованих на набуття ними необхідного слухацького, глядацького досвіду і досвіду взаємодії з дитиною в процесі сприйняття мистецтва. Це були цікаві, привабливі за формою і змістом, спільні зустрічі педагогів, батьків та дітей, всієї сім'ї. Така робота була можлива за умови знання педагогами ЗДО літературних смаків і потреб сім'ї, спрямованості батьків на грамотне педагогічно доцільне виховання і розвиток своєї дитини, особливостей творчої активності дошкільника (Додаток Н).

Для введення проблемних ігрових ситуацій, вводилися театралізовані ігри, які проводилися у двох варіантах: із зміною сюжету, зберігаючи образи твору або з заміною героїв, зберігаючи зміст казки.

Створення індивідуальної казки кожним членом групи. На початку групового заняття кожному з учасників групи (в тому числі й педагогу) даються прізвиська, вигадані при спільному обговоренні групою. Люди з такими прізвиськами і стають героями власних казок. Особливість цього прийому полягає в тому, що головним героєм є особистість, яку дитина деякою мірою (якщо не повністю) ототожнює із собою. Після закінчення розповіді відбувається процес обговорення казки з педагогом. Те, що ми почули, – це внутрішній стан дитини на певному етапі її розвитку

На цьому етапі можливе використання творчих методів роботи з казками (створити власні короткі приклади казок, за допомогою яких можна реалізувати творчі методи роботи):

Знайомі герої в нових обставинах.

Цей метод розвиває фантазію, розширює межі мислення у дітей, створює умови, за яких знайомі герої казок залишаються, але потрапляють в зовсім нові ситуації. Ці обставини можуть бути чисто фантастичними, неймовірними (лисиця і заєць замість своїх крижаних і луб'яних хатинок мешкають на літаючих тарілках), а можуть бути близькими до життя дітей (лисиця, заєць і півень за допомогою чарівної палички опинилися в одній клітці міського зоопарку, а, можливо, вони застрягли в ліфті багатоповерхового будинку).

Колаж із казок.

Варіантів і плутанок із різних ситуацій з різних казок може бути безліч, важливо тільки не забути про головних, первинних героїв.

У вас в будинку напевно є товста книжка з казками. Ось що одного разу трапилося з цією книжкою. У ній переплуталися всі сторінки. Першою була казка «Царівна-жаба». Тільки зібрався Іван-царевич в дорогу за Василюю Прекрасною в царство Кося Бізсмертного, як потрапив у зовсім іншу казку. Не встиг переступити сторінку, як ... Як же йому допомогли герої інших казок?

Рятувальні ситуації в казках.

Педагоги, використовуючи цей метод, спеціально вигадують екстремальні ситуації, що вимагають різних варіантів «рятувальних» рішень. Безсумнівно те, що такий метод служить передумовою для твору всіляких сюжетів і кінцівок. Крім уміння складати, дитина вчиться знаходити вихід з часом складних, непередбачених обставин.

Казки від дивних історій.

Теми дивних історій, в яких вже укладена зав'язка казки, а її розвиток залежить від співтворчості дорослих і дітей:

Як посварилися чашка з ложкою.

Подорож в країну чистюль.

Казка про примхливий гудзик.

Казка про лівий черевик.

Казки від фантастичних явищ.

Зрозуміло, що фантастичні явища (тобто те, чого не буває в реальному житті) послужать важливим відправним моментом для створення казки. При цьому потрібно не забути: дати зрозуміти дітям, що вони зараз будуть фантазувати; запропонувати їм різноманітність фантастичних явищ.

Починаємо приблизно так:

Уяви, що ти можеш зменшитися до розмірів мурашки: Яке б у тебе було улюблене заняття? Чого ти побоювався? і т.п.

Уяви, що: з крана на кухні полився мандариновий сік; з хмари замість дощу стали падати родзинки; люди придумали таблетки від сну.

Поступово діапазон таких явищ розширюється.

Прийом «Чарівна паличка». Ручка (олівець) передається дітям у довільному порядку. Передача супроводжується промовою або показом за задалегідь заданим замовленням-правилом. Наприклад, той хто передає, називає на театральному занятті: будь-який предмет, число, а приймаючий – показує, або називають театральну професію – показують чи розповідають чим займається; класичний танець: назва руху або вправи – показ; на імпровізації: робить рух – продовжує або робить протидію.

Прийом «Фантастичні гіпотези»

Придумування історій, сюжет яких будується на обговоренні: що було б, якби...?

Наприклад: якби раптово зникло сонце, якби люди перестали хворіти, якби до нас зайшов інопланетянин.

Прийом «Скляні чоловічки»

Придумування країн, в яких живуть люди, зроблені з якогось матеріалу (мильна країна, паперова країна, шоколадна країна...).

Можна пограти в «осучаснення» казки або заміну персонажів. Можна обрати одну і ту ж «розігріваючу» казку, запропонувати обрати в ній який-небудь персонаж або предмет і описати те, що відбувається з цим персонажем так, щоб не можна було здогадатися відразу. Наприклад, дитина обрала «хвіст ослика Іа» з казки про Вінні-Пуха.

На третьому етапі експерименту було створено можливості для розширення, поглиблення та варіативного застосування дітьми свого творчого досвіду через цикл занять, свят та вечорів казок. Наприклад, «Свято казки» у дітей», Літературна вікторина за змістом знайомих казок, наприклад: «Я від діда втік...» та проведення «Свята казки».

Для збагачення досвіду творчої діяльності ми широко використовували казки, що зумовлювалося тим, що їх зміст викладений у цікавій формі, а це, в свою чергу, сприяло формуванню творчої активності дітей. Для підвищення творчої активності дошкільників вихователь пропонував дітям намалювати, зліпити казкового героя. Щоб створити його, дитині потрібно було вникнути у зміст казки, уявити собі її події та головних героїв. Для цього дитина повинна узагальнити казкових героїв та придумати його.

Таким чином, проблема підвищення творчої активності у дошкільників засобом казкотерапії та особливості процесу формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку полягають в емоційному й усвідомленому діалозі дитини з мистецтвом казки, у процесі художньо-естетичної діяльності.

2.3. Аналіз результатів проведеної роботи з формування творчої активності у дітей старшого дошкільного віку засобом української народної іграшки

Після проведення формувального етапу експерименту нами був проведений контрольний етап експерименту.

Для узагальнення, детального вивчення і співставлення результатів дослідження ця частина експериментальної роботи проводилася за методикою констатувального етапу.

Для проведення роботи з виявлення рівня сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом народної іграшки, наявність потреби спілкування з творами мистецтва (зокрема, народною іграшкою); активність у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів; підвищений інтерес до занять з вивчення та самостійного виготовлення українських народних іграшок (*мотиваційно-емоційний критерій*) ми використали творчу гру «*Що в альбомі?*», «*Магазин української народної іграшки*», які мали на меті з'ясувати сформовану потребу у спілкуванні з народною іграшкою; активність у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів; підвищений інтерес до занять з вивчення та самостійного виготовлення українських народних іграшок.

Перевірка результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалася на основі порівняльного аналізу рівнів сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку експериментальної і контрольної груп.

З метою активізації елементарних уявлень дітей про історію виникнення іграшки в Україні; різні матеріали, технології створення іграшок; орнаменти розпису; регіональні особливості іграшкарства (*когнітивно-оцінний критерій*) ми провели бесіду з дітьми на тему: «*Що ти знаєш про українську народну іграшку?*», *Художньо-ігрова гра «Музей іграшки»*.

В ході спостереження, бесіди з педагогами для виявлення прагнення дітей старшого дошкільного віку до художньо-творчої діяльності, здатності до самостійної художньо-творчої діяльності виявляли, хто із дітей виявляє найбільшу зацікавленість художньо-естетичною діяльністю, якому виду декоративної діяльності віддають перевагу діти? Як часто і скільки дітей займаються в зоні самостійної художньої діяльності? Чим найбільше люблять

займатися? Які художньо-естетичні навички використовують в іграх та повсякденному житті? Чи проявляється художній смак дітей у групі? (див.2.1).

Проаналізувавши отримані дані, ми визначили рівні сформованості пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку за даними контрольного етапу експерименту, які занесені до таблиці 2.3.1.

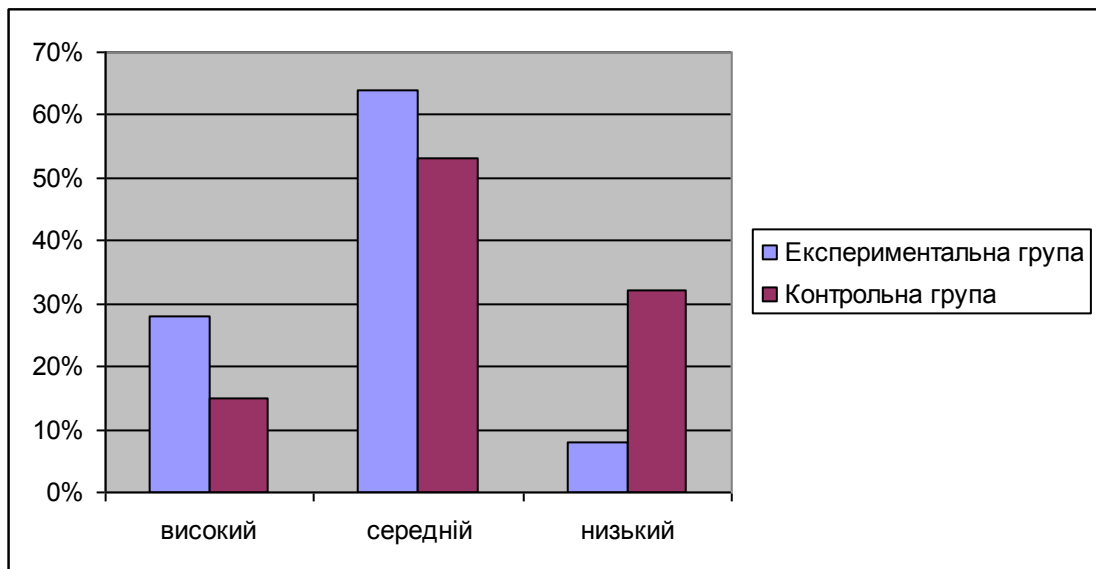
Таблиця 2.3.1.

Загальний рівень розвитку емоційно-чуттєвої сфери у старших дошкільників (контрольний експеримент)

Групи	Рівні розвитку		
	високий	середній	низький
Експериментальна група	28%	64%	8%
Контрольна група	15%	53%	32%

За отриманими даними у дітей КГ значних змін не відбулося, в КГ – відбулися значні зміни: діти показали високий і середній рівні сформованості пізнавальної активності у процесі формування творчої активності в дітей старшого дошкільного віку. Динаміку змін, що відбулися в рівнях сформованості пізнавальної активності, можна побачити на рис. 2.3.1.

Порівняння результатів на початку та після закінчення формувального етапу експерименту дало змогу визначити значний перерозподіл даних у рівнях: в експериментальних групах відбулося значне збільшення кількості дітей з високим рівнем сформованості творчої активності – з 16% до 28%; у контрольних групах значного збільшення кількості дітей високого рівня не виявлено – з 12% до 15%. За час формувального експерименту у контрольній групі значна частина дітей залишилася на середньому та низькому рівнях сформованості творчої активності (відповідно 32% і 53%), а в експериментальній групі значна частина дітей перейшла на середній рівень – 64%.

Рис. 2.3.1. Співвідношення рівнів сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп на контрольному етапі експерименту

Аналізуючи результати експерименту, необхідно підкреслити, що значно зросла ініціативність дітей, їх творча активність, помітний політ фантазії у створенні власних робіт. Порівняно з попередніми даними, діти експериментальної групи вільно формулюють мету своєї діяльності, майже всі намагаються планувати роботу і виконувати її за своїм планом. Діти раціонально добирають спеціальні дії для досягнення бажаної мети, стали більш незалежними, самостійними, наполегливими.

Аналіз контрольного експерименту має довести ефективність використання казкотерапії при формуванні творчої активності дітей. Дані дослідження мають засвідчити, що казкотерапія сприяє розвитку ініціативності та творчої активності за використання сукупності педагогічних умов, що забезпечують ефективність процесу формування творчої активності.

Висновки до другого розділу

Експериментальне дослідження формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом народної іграшки дозволяє зробити такі висновки.

1. Аналіз психолого-педагогічної проблеми художньо-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом народної іграшки дозволив нам вивести такі критерії: *емоційний критерій*, що виражає міру емоційної захопленості дитини творчою діяльністю; *когнітивно-оцінний критерій*, виявляє міру сформованості ерудиції дітей у різних видах творчої діяльності та творчо спрямованих суджень; *мотиваційно-творчий критерій*, що віддзеркалює міру прагнення дітей до творчої діяльності, здатність до самостійної творчої діяльності.

2. Розроблені критерії дозволили об'єктивно оцінити рівні творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

3. Особливим засобом формування творчої активності дітей є казкотерапія — інтегрована діяльність, у якій дії уявної ситуації пов'язані з реальним спілкуванням, яке спрямоване на самостійність, активність, творчість, регулювання дитиною власного емоційного стану.

З точки зору, засновників казкотерапії як сучасного психологічного методу, вона має три найважливіших спрямування і може бути використана для: діагностики, розвитку та впливу на особистість дошкільника.

Для підтвердження даних теоретичного аналізу, було проведене часткове експериментальне дослідження системи роботи з формування творчої активності в дітей старшого дошкільного віку. Проведення даного дослідження планувалося провести в три етапи – діагностики наявного рівня творчої активності, розробки та апробації системи роботи з підвищення творчої активності в дітей старшого дошкільного віку та подальший контроль рівня творчої активності в дітей старшого дошкільного віку.

4. На першому етапі був виявлений недостатній рівень творчої активності дітей старшого дошкільного віку в обох групах. Це стосується як загального рівня творчої активності, так і окремих складових.

5. Казкотерапія – як інструмент розвитку – це слухання, придумування й обговорення казки, внаслідок чого в дитини розвиваються необхідні для ефективного існування фантазії, творчість.

6. Для підвищення рівня активності, самостійності та творчості необхідна наявність засобів, що забезпечать позицію активно діючого суб'єкта діяльності, сформулюють необхідні мотиви і потреби, які є відображенням естетичної спрямованості особистості. Отримання знань, умінь і навичок у сфері творчої діяльності здійснюється з урахуванням у дітей потреби і прояву здібностей самостійно вирішувати творчі завдання, що активізує розвиток творчості.

7. Основу методичного забезпечення формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку є реалізація комплексу педагогічних умов:

- ✓ використання педагогічного потенціалу казкотерапії з урахуванням її виховних та розвиваючих можливостей для формування творчої активності;
- ✓ збагачення досвіду творчої діяльності;
- ✓ оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності;
- ✓ систематичного, планомірного, послідовного використання казкотерапії для розвитку творчої активності.

8. Провідними методами підвищення творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом казкотерапії є: бесіда, розповідь, пояснення, використання наочності, ігрові ситуації, заохочення, проблемні, пошукові завдання, метод роздумів, інформаційно-рецептивні методи: спрямовані на отримання дитиною інформації за допомогою різних рецепторів-аналізаторів (зорового, слухового, нюхового, смакового, тактильно-рухового);

репродуктивні методи: наслідування зразка креативної поведінки (педагога, художника), дії поруч з педагогом; евристичні методи: експериментування, обговорення, творче завдання, «входження у твір»

6. Після проведення апробації розробленої методики було здійснене контрольне дослідження рівня творчої активності дітей старшого дошкільного віку. Загалом контрольне дослідження показало зростання рівня творчої активності у всіх дітей.

7. Після впровадження розробленої нами системи роботи показники високого рівня творчої активності дітей старшого дошкільного віку зросли на 12% ЕГ. Показники середнього рівня зросли на 24% ЕГ. Показники низького рівня зменшилися на 36%.

Відповідно, все сказане засвідчує загальну ефективність розробленої та апробованої системи роботи та доцільність її використання в подальшому для формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу зробити деякі узагальнюючі висновки.

1. Проблема формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом казкотерапії виступає одним із важливих завдань освіти дітей дошкільного віку на сучасному етапі.

2. Проблема творчої активності привертала увагу психологів і педагогів: Д.Богоявленську, Л.Виготського, В.Дружиніна, Д.Ельконіна, Л.Єрмолаєву-Томіну, Г.Костюка, Я.Пономарьова, О.Савченко та ін.

Особливості формування творчої активності в дошкільному та молодшому шкільному віці досліджували І.Біла, М.Варккі, С.Діденко, Т.Коваленко, О.Лобова та ін.

3. Творча активність - це активність особистості, спрямована на перетворення дійсності і себе самої. Вона виявляється, розвивається і формується у процесі творчої діяльності, у долатті суперечностей та проблемних ситуацій і по суті є самодіяльністю, важливою умовою якої є свобода.

4. Особливим засобом формування творчої активності дітей є казкотерапія — метод, який використовує форму казки для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості та взаємодії з оточуючим світом (І. Вачков).

На виникнення і становлення казкотерапії, як самостійного явища, значно вплинули праці Б. Бетельхейма, Е. Берна, Д. Ельконіна, Л. Виготського, Е. Фромма, К. Юнга та ін.

Розробкою методу казкотерапії в Україні займаються Г. Нижник, Д. Соколов, Л. Терлецька, Н. Цибуля та ін. Дослідження Виготського Л. С., Запорожця О. В., Карпинської Н.С. показали, що казка життєво необхідна дитині, і вона є для неї засобом пізнання навколишнього світу і самого себе.

5. Аналіз психолого-педагогічної проблеми художньо-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казкотерапії дозволив нам вивести такі критерії: *емоційний критерій*, що виражає міру емоційної захопленості дитини творчою діяльністю; *когнітивно-оцінний критерій*, виявляє міру сформованості ерудиції дітей у різних видах творчої діяльності та творчо спрямованих суджень; *мотиваційно-творчий критерій*, що віддзеркалює міру прагнення дітей до творчої діяльності, здатність до самостійної творчої діяльності.

6. Розроблені критерії дозволили об'єктивно оцінити рівні творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

7. На першому етапі був виявлений недостатній рівень творчої активності дітей старшого дошкільного віку в обох групах. Це стосується як загального рівня творчої активності, так і окремих складових.

8. Для покращання рівня творчої активності в дітей старшого дошкільного віку була розроблена власна система роботи з формування творчої активності. Вона полягала у проведенні системи навчальних заходів (занять, ігор і вправ, інсценізації творів тощо).

9. Основу методичного забезпечення формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку є реалізація комплексу педагогічних умов: використання педагогічного потенціалу казкотерапії з урахуванням її виховних та розвиваючих можливостей для формування творчої активності; збагачення досвіду творчої діяльності; оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності; систематичного, планомірного, послідовного використання казкотерапії для розвитку творчої активності.

10. Після проведення апробації розробленої методики було здійснене контрольне дослідження рівня творчої активності у дітей досліджуваних груп. Загалом контрольне дослідження показало зростання рівня творчої активності у всіх дітей.

11. Після впровадження розробленої нами системи роботи показники високого рівня творчої активності дітей старшого дошкільного віку зросли на 12% ЕГ. Показники середнього рівня зросли на 24% ЕГ. Показники низького рівня зменшилися на 36%.

12. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Потребують подальшого вдосконалення зміст, форми і методи роботи щодо формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом казкотерапії.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для вихователів та батьків
щодо підвищення творчої активності дітей дошкільного віку
методом казкотерапії

З метою підвищення творчої активності у дошкільному закладі освіти рекомендується використовувати заняття, свята, дозвілля, театралізовані дійства, ігри-драматизації, проводити різноманітні вікторини та свята, присвячені казці.

Рекомендується гнучке застосування традиційних та нових методів і прийомів творчого виховання, навчання й розвитку дітей засобом казкотерапії:

- ✓ створення атмосфери повсякденного звернення до казки як до життєво необхідних дитині гарних емоційних вражень, підтримки і розвитку самостійних художньо-творчих проявів;
- ✓ турбота про високу художність і доступність казкового матеріалу, про можливість вираження ним ставлення дітей до навколишньої дійсності, природи, людей, самого себе, соціальних явищ, своєї країни;
- ✓ залучення дітей до співробітництва, співтворчості, спілкування з педагогом, один з одним під час всіх видів і форм творчої діяльності;
- ✓ забезпечення доступного пояснення та показу дорослого, оптимальних прийомів виконання роботи, заохочення дитячої творчої самостійності та прояву креативності;
- ✓ сприяння усвідомленню дітьми традицій усної народної творчості, через ознайомлення з особливостями виникнення народної, авторської казки;
- ✓ заохочення спільного виконання художньо-творчих задумів дорослих і дітей, створення дорослими ситуацій виклику для мистецької самореалізації дитини, заохочення рефлексії після занять казкотерапією засобом ліпленням, аплікацією, художньою працею, театральною діяльністю;

Рекомендується спільними зусиллями вихователів та керівників гуртків з творчої діяльності організувати педагогічний процес заради формування творчої активності дітей.

Рекомендується організувати педагогічне середовище з позитивною атмосферою, де панує гуманність, взаємодовіра, взаємодопомога, і кожна дитина відчуває себе безпечно.

Рекомендується забезпечувати матеріальне предметно-ігрове, розвивальне, комунікативне середовище (пропонувати творчі завдання у різних видах діяльності з урахуванням пізнавальних інтересів кожної дитини: зображувальних, словесних, музичних).

Рекомендується у своїй діяльності педагогам користуватися широким спектром засобів: яскрава наочність, ілюстрації, роздавальні матеріали, книги з цікавим змістом, художнє слово, технічні засоби навчання (програвачі, магнітофони, проектори), що зацікавлює дітей перспективою пізнавального спілкування; створювати мікросередовище, насичене інформацією, позитивними творчими емоціями, що захоплює дитину, формує у неї стійкий інтерес до творчої взаємодії з дорослим; використовувати творчі завдання на різносторонній розвиток особистості, на дитячу самостійність.

Рекомендується для підвищення активності батьків дітей проводити індивідуальні бесіди, консультації з питань особливостей творчої діяльності, пропонувати комплекси розвивальних ігор для проведення в сім'ї.

Рекомендується в доступній формі давати відповіді на дитячі запитання, спираючись на найпростіші конкретні факти, спонукати дитину самостійно знаходити відповіді на запитання, помічати успіхи дитини в творчому зростанні.

Рекомендується дорослим збагачувати словник дитини, удосконалювати правильне вживання граматичних категорій. Говорючи з дитиною, вживати нові, доступні для її розуміння звороти, означення, вставні слова, метафори. Навчати дитину їх розуміти і вживати у своїй мові.

Рекомендується розвивати у дітей довільну увагу - вчити міркувати вголос; учити відстрочуванню дії (дитина пояснює, що буде робити перед виконанням завдання), постійно підтримувати інтерес дитини до навколишнього світу, звертати увагу на нові об'єкти; називати те, що дитина сприймає, пов'язуйте сприйняте з її минулим досвідом.

Рекомендується учити дитину вирішувати творчі завдання за допомогою дії, заохочуючи ініціативу, стимулюючи допитливість, намагання діяти з різноманітними предметами, бажання дізнаватись про них щось нове.

Рекомендується частіше звертатися до минулого досвіду дитини, поширювати досвід створення нових образів, допомагати дитині стати «розумним авантюристом», покладатися в пізнанні на інтуїцію і ризик.

Рекомендується підтримувати схильність дитини до творчості і виявляти співчуття до невдач. Уникайте несхвальних оцінок її творчих ідей.

Рекомендується бути терпимими до дивних ідей, поважати допитливість, запитання й ідеї дитини. Намагайтесь відповідати на всі запитання, навіть якщо вони здаються дикими і абсурдними.

Рекомендується давати дитині можливість побути одній і дозволяйте, якщо вона того хоче, самій займатися своїми справами. Надлишок опіки може пригальмувати творчість.

Рекомендується допомагати дитині вчитися будувати її систему вартостей, не обов'язково засновану на її власних поглядах, щоб вона могла поважати себе і свої ідеї поряд з іншими ідеями та їх носіями. Таким чином, її саму, в свою чергу будуть цінувати інші.

Рекомендується виявляти симпатію до її перших незграбних спроб виражати свої ідеї словами і робити їх таким чином зрозумілими оточуючим.

Рекомендується підтримувати необхідну для творчості атмосферу, допомагаючи дитині уникнути суспільного несхвалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1993. 272 с.
2. Артемова Л. В. Навчання і виховання старших дошкільників у грі. Виховна робота в підготовчій до школі групі. К. : Рад. школа, 1972. 240 с.
3. Багатий Ст. Казкові завдання на заняттях з ТРИЗ // *Дошкільне виховання*. 1995. №10. С. 30-32.
4. Багатий Ст., Ньюкалов Ст. Розвивати творче мислення (ТРВЗ у дитячому садку) // *Дошкільне виховання*. 1994. №1. С. 17-19.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. К. : Світич, 2009. – 430 с.
6. Белая Н. Л. Формирование творческой активности студентов музыкально-педагогических факультетов педвузов в процессе индивидуального обучения : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 К., 1985. 212 с.
7. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. Кн. 1. : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 280 с.
8. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К. : Фенікс, 2014. 137 с. Режимдоступу//<https://lib.iitta.gov.ua/9940/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%8F%D1%87%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf> (Дата звернення: 19.11.2022)
9. Біла І.М. Творчість та її розвиток у дітей // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. Пр. Ін-ту психології ім.Г.С.Костюка АПН України. К., 2001, Т.ІІІ. Ч.8. С.31-37.

10. Біла І.М. Феномен дитячої творчості / *Дошкільне виховання*. № 1, 2011 С.7-11.
11. Білан О. Народне декоративно-прикладне мистецтво – дітям. Львів : Проман, 2001. 88 с.
12. Богуш А.М. Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Практикум: Навч. Посіб. К.: Вища школа, 2003. 206 с.
13. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі. К., 2002. 407 с.
14. Боєчко М.І. Декоративно-прикладне мистецтво // Гуцульська народна іграшка, лемківська народна іграшка / *Розкажіть онуку*. 2004. №24. С.45-47.
15. Бурова А. Граємо разом (Про виховне значення ігор, іграшок у житті дитини, та участь у них батьків) // *Дит. садок*. 2002. №18. С. 8.
16. Бурчик О. В. Групова казкотерапія в особистісно-орієнтованому вихованні дітей / О. В. Бурчик // *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. –2005. № 25. С. 203–205.
17. Варккі М. Дитина у світі творчості: Творче та естетичне виховання дошкільнят / *Дошкільне виховання*. 2003. № 6. С.57-67.
18. Вачков І. Сочиняем сказки (сказкотерапевтический тренинг). Школьный психолог : приложение к газете «Первое сентября». 2003. № 19. С. 16.
19. Вачков И.В. Сказкотерапия. Развитие самосознания через психологическую сказку. М. : Ось, 2001. 210 с.
20. Вачков И.В., Гриншпун И.Б., Пряжников Н.С. Введение в профессию психолог / под ред И.Б.Гриншпуна. М.: Изд-во МПСИ, 2007. 464 с

- 21.Воропай Т. М. Виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці // Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2003. № 11–12, червень. С. 11–13.
- 22.Выготский Л. С. Психология искусства. М. : Педагогика, 1987. 344 с.
- 23.Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологически очерк. М.: «Просвещение», 1997. 93 с.
- 24.Выготский Л.С. Педагогическая психология /под ред. В.В.Давыдова. М., АСТ Астрель Хранитель, 2008. 671 с.
- 25.Гаврилюк В. Ю. Творча активність старшокласників як психолого - педагогічна проблема // Теоретико - методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. Вип. 8. Кн. 1. К., 2005. С. 95-100.
- 26.Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання // *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 60–63.
- 27.Гончаренко С. Український педагогічний словник [Текст] / Семен Гончаренко. К. : Либідь, 1997. –376 с.
- 28.Данилюк І.В., Зольникова С. В. КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІТЬ // <file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/admin,+6-2019-161-173.pdf>
- 29.Декоративно-ужиткове мистецтво в роботі з дітьми // Народознавство в дошкільному закладі. Тернопіль, 1993. С.6-11.
- 30.Диденко С. В. Формирование творческой активности младших школьников в условиях организации эстетической оценочной деятельности : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. К., 1987. 156 с.
- 31.Дудова Т. Іграшка в житті дитини: [бесіда з методистом вищої категорії Держ. музею іграшки (м. Київ) Т. Дудовою / бесіду вела Ірина Стеценко] // *Дошкіль. виховання*. 2014. № 12. С. 7-9.

32. Дьяченко О.М. Развитие уяви у дошкільників / О. М. Дьяченко. М.: Педагогіка, 1986.
33. Зинкевич-Евстигеева Т., Грабенко Т. Практикум по сказкотерапии / СПб. : Питер, 2001. 315 с.
34. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии. СПб. : «Златоуст», 1998. 352 с.
35. Иванова Д. Г. Формирование готовности будущих учителей к развитию творческой активности младших школьников : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Иванова Д. Г. О., 1997. 208 с.
36. Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д. Основи казкотерапії. Практикум для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів за спеціальностями 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», 016 «Спеціальна освіта». Харків, 2022. 80 с.
<https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6816/1/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%87%D1%96%D0%BD%D0%B5%D1%80%20%D0%91%D0%BE%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%97.pdf>
37. Калуська Л. В. Народні ремесла у дитячому садку: метод. посіб. Х. : Ранок-НТ, 2004. 64 с.
38. Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2015. С. 47.
39. Киселева М.Б. Арт-терапия в работе с детьми: Руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. СПб.: Речь, 2006. 160 с.
40. Коваленко Т.В., Коваленко М.В. Формування творчої активності молодших школярів у процесі вивчення народного мистецтва // Шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу в початкових

класах та дошкільних закладах: Збірник статей за матеріалами міжвузівської науково-практичної конференції. Полтава. 1996. С.31-34.

41. Комарова Т.С. Детское художественное творчество. Методическое пособие для воспитателей и педагогов. М.: Мозаика-Синтез, 2006., 128 с.
42. Комарова Т. С. Школа творческого воспитания. – М.: Зимородок: Карапуз, 2006. – 415 с.
43. Астремська І. В. Комбінація арт-терапії з іншими формами терапії творчістю. Режим доступу: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/348/9.pdf>
44. Кондратенко Г.Г. Теоретичні основи формування творчої активності студентів педагогічного коледжу в процесі музично-сценічної діяльності // Наукові записки: Серія педагогічні та історичні науки. - Вип. LXIV (64). К.: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2006. С. 106-113.
45. Костюк Г. С. Дошкільний вік // Вікова психологія; за ред Г. С. Костюка. К.: Рад. школа, 1976. С. 90-138.
46. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г. С. Костюк. К.: Знання, 1963. 69 с.
47. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. К.: Рад. школа, 1989. 608 с.
48. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва // Методика художнього виховання дітей: навч. посібник. Рек. МОН. К. : Кондор,. 2006. 198 с.
49. Кудрявцев Ст. Уяву дитини: природа і розвиток // *Психологічний журнал*. 2001. Т. 22. №5. С. 57-68.
50. Кудрявцев Ст., Синельников Ст. Дитина - дошкільник: новий підхід до діагностики творчих здібностей // *Дошкільне виховання*. 1995. №9. С. 52-59.

- 51.Кульчицкая Е. И. Сирень одаренности в саду творчества / Е. И. Кульчицкая, В. А. Моляко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 316 с.
- 52.Ленів З. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. НПУ ім. М. П. Драгоманова. К., 2010. 21 с.
- 53.Лещенко Л. Великодні ігри з писанками // *Розкажіть онуку*. 2003. БЕРЕЗ. (№7/8). С. 26-28.
- 54.Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства: навч.метод. посіб. Мво освіти і науки, молоді та спорту України. К. : Слово, 2011. 718 с.
- 55.Лобова О. В. Формирование творческой активности младших школьников в процессе музыкально-эстетического воспитания: дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Сумы, 1998. 220 с.
- 56.Маргулян І. Казкотерапія для малят // *Психолог*. 2007. № 28. С. 23-24.
- 57.Матвейко О. В. Застосування методу казкотерапії з дітьми молодшого шкільного віку. Режим доступу: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.04.23.html>
- 58.Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко. К.: Світич, 2009. 208 с.
- 59.Моляко В. О. Психологічна теорія творчості // *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2–9.
- 60.Музика О.О. Творча активність у позанавчальній діяльності як умова розвитку обдарованості // Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки українських вчених: матеріали Міжнародної наукової конференції. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. С.91-93.
- 61.Народна іграшка // Кононенко П., Сніжко В., Кононенко М. Україна: природа, людина, екологія. К. 2006. С.90-92.

62. Народна педагогіка у вихованні дітей: навч. посіб. / ред. В. С. Филипчук, Н. О. Шваб. Чернівці: Рута, 2002. 44 с.
63. Науменко, С. И. Индивидуально-психологические особенности музыкальности // *Вопросы психологии*. 1982. № 5. С.85-93.
64. Пісоцький О. П. Пісоцька Л. М. Проектування предметно-розвивального середовища у ДНЗ : навч. посіб. для студ. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 57 с.
65. Платонов К. К. Структура и развитие личности. М. : Наука, 1986. 255 с.
66. Погрібняк Н.В. Розвиток основ художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку як складова життєтворчості. Запоріжжя: Ліпс, 2007. с.213.
67. Поніманська Т. Українська народна іграшка // Дошкільна педагогіка: навч. посібн. К., 2004. С. 318-321.
68. Пономарьова Н. Відлуння старовини: дидактич. ігри за народознав. мотивами/ // *Дошкіль.вих.* 2007. №10. С.23-25.
69. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років/ О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: «МЦФЕР-Україна», 2014. 452с.
70. Прокопова О. Казка як ефективний засіб збагачення морального досвіду вчителів. Українська література в загальноосвітній школі. 2006. № 4. С. 24– 27.
71. Роєнко Л. М. Прийоми стимулювання активності молодших школярів у предметно-перетворювальній діяльності. К. : Либідь, 2002. 128 с.
72. Роль народної іграшки в духовному розвитку дитини. Режим доступу: http://tvory.net.ua/ukrainska_literatura/statti/2/1380.html.
73. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. К. : Либідь, 2001. 288 с.

74. Русова С. Вибрані педагогічні твори. К.: Освіта, 1996. 304 с.
75. Русова С. Український дитячий садок // *Україна*. 1991. № 2. С. 39–41.
76. Савенков А. И. Путь к одаренности: исследовательское поведение дошкольников. СПб.: Питер, 2004. 272 с.
77. Самохвалова А. Г. Преодоление коммуникативных трудностей младших школьников средствами сказкотерапии. Перспективы науки и образования. 2013. №4. С. 200–213.
78. Самошкіна Л.М., Яковенко В.С. Казка в роботі з дитячими психологічними проблемами: Навч. посіб.: РВВ ДНУ, 2002. 48с.
79. Свиридюк О. До питання творчого, художньо-естетичного виховання дошкільників // Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і асп. «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (14–15 трав. 2012 р.) : у 3 т. Т. 1. Луцьк, 2012. С. 174–175.
80. Соколов Д. Ю. Сказки и сказкотерапия. М.: Эксмо-пресс, 2005. 224с.
81. Стишенок И.В. Сказка в тренинге: коррекция, развитие, личностный рост. СПб.: Речь, 2005. 144 с.
82. Страунінг А.М. Розвиток творчої уяви дошкільників на заняттях з образотворчої діяльності. К., 1996. 87 с.
83. Сорокіна Н. Ф. Граємо в ляльковий театр. Дошкільне виховання. 2002. № 6. С. 61–63.
84. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. К. : Рад. школа, 1976–1977. Т. 2. 670 с. ; Т. 4. 640 с.
85. Сущенко О. Г. Развитие творческой активности будущих учителей в учебной деятельности (на материалах дисциплин педагогического цикла) : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Луганск, 1992. 145с.
86. Ткач Р. В. Психологічні особливості творчої активності молодших школярів у процесі фольклорно-ігрової діяльності: дис. ... канд.

- психол. наук: 19.00.07; Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 1999. 186с.
- 87.Ткач Р. М. Сказкотерапия детских проблем. Санкт-Петербург : «Речь». 2008. 118 с.
- 88.Толстикова М.А. Сказка в цвете // *Знание-сила*. 2002, №1. С. 29-32.
- 89.Українська народна іграшка як засіб виховання дітей. Режим доступу: <http://www.ukrainica.org.ua/ukr/2012-03-21-03-26-17/ukrajinskij-folklor/39-/1489-4.html>
- 90.Ухіна В.В. Розвиток творчості старших дошкільників у роботі з різними матеріалами // *Таврійський вісник освіти*. 2013. №3(43)//file://C:/Users/%D0%9B%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/Tvo_2013_3_42.pdf, С. 238-244.
- 91.Ушинский К. Д. «Теоретические проблемы воспитания и образования. О пользе педагогической литературы» // *Для воспитания*. 1974. 12 с.
- 92.Фесюкова Л. Б. Виховання казкою. Харків, 1996.
- 93.Флерина Е.А., Косминская В.Б. Эстетическое воспитание детей дошкольного возраста // *Дошкольная педагогика* / под ред. А.В. Суровцевой. М.: Учпедгиз, 1962. 383 с.
- 94.Холоденко В. О. Сутність, зміст та структура творчої активності особистості // *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 1. С. 84-88.
- 95.Художественное творчество в детском саду / под ред. Н. А. Ветлугиной. М.: Просвещение, 1974. 170 с.
- 96.Шарапа Л. І. Енциклопедія Сучасної України / Активність особистості. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43539

97. Шаумян О.Г. Казка як психокорекційний метод психологічної допомоги дошкільнику. Режим доступу: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v4/i15/18.pdf>
98. Яковлева Е. і ін Програма розвитку творчого потенціалу у старшому дошкільному віці. *Шкільний психолог*. 2001. №№ 42, 43, 44, 45, 47, 48. 2002. №№ 1,3.
99. Яничев П. І. Психологічні функції чарівної казки. *Журнал практичного психолога*. 1999, №№10-11. С. 27-37.

Анкета для вивлення рівня творчої активності вихователя і самооцінка його діяльності з розвитку творчої активності дошкільників

1. Визначте поняття: творчість, творча активність, творче виховання, самовиховання.
2. Які форми роботи організації творчої діяльності зі старшими дошкільниками, на вашу думку, є найбільш оптимальними?
3. Які методи активного навчання і виховання уявляються Вам найбільш творчо значущими?
4. Що ви розумієте під поняттям «народні ремесла?»
5. Чи можуть народні ремесла впливати на формування певних якостей у дітей? Якщо можуть, то яких саме?
6. Назвіть найбільш значущі промислові центри української народної іграшки?
7. Назвіть майстрів української народної іграшки?
8. Якими є художні засоби виразності народної іграшки?
9. Якою є роль народної іграшки у формуванні творчої активності дитини? Чому?
10. Назвіть види народних іграшок, які є в експозиції вашого дошкільного закладу (групи, музею, методичного кабінету)?
11. Уточніть, з якими саме особливостями народної іграшки ви ознайомлюєте дітей (особливостями пропорцій, кольорів та зображень на іграшках, самостійне створення окремих візерунків, орнаментів найближчого регіону; з процесом виготовлення іграшок, їх історією, майстрами)?
12. Чи володієте Ви технічними навичками створення народної іграшки?

Додаток Б**Бесіда з батьками щодо розвитку творчої активності дитини**

1. Якою, на Ваш погляд, має бути дитина, щоб її можна було вважати творчою.
2. У чому Ви бачите допомогу сім'ї у вирішенні цього завдання?
3. Чи вважаєте Ви, що сім'я повинна розвивати вміння дітей самостійно організувати власну творчу діяльність?
4. У яких видах творчої діяльності Ваша дитина більш ініціативна і самостійна?
5. Чи є у Вашої дитини (підкресліть):
  - книги казок;
  - книги про мистецтво і художників, майстрів?
6. Що необхідно для досягнення вашою дитиною певного рівня творчої активності?
7. Чи надаєте ви значення творчому розвитку своєї дитини?
8. Чи займаєтесь ви малюванням, ліпленням, аплікацією вдома разом з дитиною?
9. Які жанри художніх творів подобаються дитині найбільше?
10. Чи знаєте ви, як дитина ставиться до творчих занять у дошкільному закладі? Що їй подобається найбільше?
11. Чи розмовляєте ви з дитиною про мистецтво?
12. У чому проявляється інтерес вашої дитини до творчості?
13. Чи створюєте ви умови дитині для домашніх занять творчістю?
14. Чи емоційно сприймає літературні твори та висловлює своє ставлення до них?
15. Чи знає малі фольклорні форми (загадки, лічилки, прислів'я, пісеньки), вірші (римується, звучить складно), казки (історія про нереальні, чарівні події), оповідання (розповідь про реальні події), твори гумористичного змісту (анекдоти, вірші-жарти)?

Додаток В**Вправа «Вгадай, хто я» (кіно, театр, цирк)**

Мета: розвивати уміння втілювати героя народної казки хореографічними засобами (придумати танець Колобка, Кози-Дерези, Солом'яного бичка, Пана Коцького, Лисички-сестрички і обрати для композиції іграшку-атрибут, елемент костюму, які б допомогли передати образ).

Матеріал: використовується 2 — 3 уривки пісень з мультфільмів або дитячих художніх фільмів (голоси персонажів повинні бути впізнанні).

Опис: дітям пропонується прослухати уривок, а потім показати, хто співає цю пісеньку, як його звать, що він робить у фільмі і т.д.

Вправа «Актори, співаки і танцюристи»

Мета: сприяти усвідомленню дітьми особливостей впливу темпу, ритму і тональності музичного твору на його емоційний зміст, розвивати уміння виражати цей зміст через танець, пантоміму, міміку.

Матеріал: вправа проводиться на основі добре знайомих дітям сучасних пісень популярних виконавців. Використовуються уривки чотирьох різних за характером творів: швидка мажорна ритмічна пісня; швидка мінорна пісня із змінним ритмом; повільна мінорна пісня із стійким ритмом; повільна мажорна пісня із змінним ритмом.

Опис: діти поділяються на дві групи (по 3 — 4 в кожній): одна група — співаки, інша — танцюристи. Групи розміщуються одна напроти іншої на відстані декількох метрів. По черзі звучать чотири уривки з популярних пісень (тривалість уривків до півтори хвилини; тривалість пауз між уривками 5—7 секунд). Задача однієї групи — зображувати співаків, що стоять на сцені, використовуючи характерну міміку, жестикуляцію, пози, ритмічні рухи. Задача іншої групи — зображувати танцюристів, виражаючи характер рухів у відповідності з особливостями музичного твору. Потім групи міняються ролями.

«У світі казок»

Дітям пропонують згадати знайомі казки та улюблених героїв.

Педагог показує зображення героя або загадує про нього загадку, а діти відгадують. Висновок: казок існує безліч, кожна по-особливому цікава. Багато казок народні. Їх вигдав народ і передавав з уст у вуста, з покоління у покоління (“Колобок”, “Рукавичка”, “Коза-Дерева”, “Троє поросят”, “Котик і Півник” та ін.). А є казки авторські, їх створили письменники: (“Горщик каші” Брати Грімм, “Казка про дурнее мишеня” С. Маршак, “Червона Шапочка” Ш. Перро, “Три ведмеді” Л. Толстой та ін.).

Додаток Д

Конспект заняття “Казка”

Основна мета: формування уявлень про особливості казкового літературного жанру, ознайомлення з народними та авторськими казками, вправлення у визначенні основного змісту, головних персонажів, послідовності подій; заохочення до вигадування початку або кінцівки, розповідання улюбленої казки з елементами обігрування та інсценування; розвиток художньої виразності мовлення, уяви та здатності до емоційного сприймання казкових творів.

Хід роботи

І частина

“Звідки виникли казки?”

Ситуація зацікавлення. Дітям на мультимедійній дошці показують сюжет. Хлопчик з дівчинкою знаходять чарівну книжку казок.

Відкривають першу сторінку, починається розповідь. «Насправді казки виникли дуже-дуже давно. Люди завжди полюбили фантазувати.

Багато чого людина не знала, ось і вигадувала своїм дітям та друзям пояснення всьому невідомому. Так і виникли перші казки – як розповіді про нереальні події. Пізніше в казках стали відображати певні риси людського характеру, часто негарні. А щоб не ображати один одного, замість людей героями таких казок робили тварин. От і виходить, що з казок можна багато чому навчитися, або, як кажуть у народі, “казка здатна навчити, як на світі жити”».

Розвивально-дидактична гра “Реальне та казкове”

Застосування мультимедійної дошки. Дітям пропонують слайди з парними картинками. На одній зображено – реальну подію, яка буває у житті, на другій – нереальну подію, можливу лише у казці.

Дитина натискає обране зображення та значок казки або реальної події. Якщо відповідь правильна, звучить веселий сигнал.

Фізкультхвилинка “Зарядка казкових персонажів”

Активізація рухової діяльності дітей. Виконання 4-5 вправ.

“Умілі рученята”

Дітям пропонують вибрати аркуш із зображенням героя улюбленої казки та розфарбувати його. А потім розповісти, з якої казки цей герой і про що в ній розповідається. Виступ дітей педагог знімає на відеокамеру.

Вільна діяльність (5–10 хв)

Діти мають змогу відпочити, попити води тощо.

II частина

“Послідовність подій у казці”

Застосування мультимедійної дошки. Демонстрування сюжету.

Хлопчик та дівчинка виявляють, що хтось переплутав сторінки у чарівній книжці, і тепер складно зрозуміти, яка ж це казка і про що в ній розповідається. Вони звертаються по допомогу до дітей. Перед цим їхня бабуся дає поради: “Кожна казка має зачин, основний зміст та кінцівку. Часто казки починаються зі слів «Були собі...», «У деякому царстві...», «Десь, колись, в якійсь країні...». А закінчуються висловами «... От і казочці кінець, а хто слухав – молодець!», «Кому казка, а кому бубликів в’язка». Події у казці мають відбуватися у певному порядку, інакше буде безлад. Тож будьте уважні”.

Розвивально-дидактична гра “Наведи лад у казці”

На мультимедійному екрані 5 слайдів, на яких зображено фрагменти казки “Три ведмеді”. Потрібно визначити правильну послідовність слайдів. Спочатку діти пригадують початок казки, знаходять малюнок, потім наступні події... І так до кінцівки.

Художньо-мовленнєва діяльність “Вигадуємо казку разом”

Педагог пропонує дітям обрати героїв для казки із підготовлених іграшок. Далі одна дитина починає вигадувати, інша – продовжує.

У такий спосіб кожен складає якусь частину казки. Педагог у разі потреби допомагає запитаннями.

Рухлива гра “Казкова фігура”

Активізація рухової діяльності дітей.

“Умілі рученята”

Дітям пропонують виготовити атрибути до розігрування казки “Рукавичка”. (Казка має бути знайомою дітям.) Педагог роздає маски, на які потрібно наклеїти деталі, характерні для того чи іншого персонажа.

Вільна діяльність (5–10 хв.)

Діти мають змогу відпочити, попити води тощо.

III частина

Підготовка до інсценування казки “Рукавичка”

Діти згадують головних казкових персонажів, основний сюжет та своєрідність кожного образу. Допомагає їм у цьому мультимедійна дошка. Кожен образ (дідусь, жабка, мишка, зайчик, лисичка, вовчик, кабанчик, ведмідь) розкривається у супроводжувальному слайді. Наприклад: жабка на екрані стрибає і скрекоче, мишка – швиденько бігає та пищить тощо. Діти мають змогу повправлятися у наслідуванні рухів, звуків, інтонацій свого героя. (Якщо ролей не вистачає на всіх дітей, то потрібно вигадати нових персонажів.)

Конструкторсько-будівельна гра “Диво-рукавичка”

Діти разом з педагогом викладають на підлозі із каната контур рукавички, а потім із великогабаритних будівельних модулів створюють умовні стіни “диво-рукавички”.

Інсценування казки “Рукавичка”

Діти виконують свої ролі. Педагог допомагає за потреби та фільмує виступи дітей на відеокамеру. Кінцівка казки змінена на оптимістичніший варіант. Усі звірі мешкають разом у диво-рукавичці у мирі та злагоді. Як кажуть у народі, “живуть, поживають і добра наживають”.

Повторення матеріалу заняття

Дітям пропонують переглянути слайди на мультимедійній дошці (фрагменти заняття) і згадати, чим вони сьогодні займалися.

Запитання до дітей:

- Про що ми сьогодні розмовляли?
- Як виникли казки?
- Які ви знаєте казки? Чим саме вони вам подобаються?
- Чому кажуть “казка може навчити, як на світі прожити”?
- Чи сподобалося вам виконувати ролі у казці “Рукавичка”?
- Що б ви ще хотіли дізнатися про казки?

Бесіда з педагогами для виявлення активності дошкільників в творчій діяльності

1. Як, по-Вашому, ставляться діти до занять творчого напрямку?
2. Хто з дітей виявляє найбільшу цікавість до творчої діяльності?
3. Якому виду діяльності віддають перевагу діти на заняттях творчого циклу?
4. Як часто діти вашої групи займаються в зоні самостійної творчої діяльності?
5. Скільки дітей щодня грають в зоні самостійної творчої діяльності? Яким матеріалам та інструментам вони віддають перевагу?
6. Чи включаєте ви в практику своєї роботи спільну творчу діяльність з дітьми?
7. Як часто у вашій групі влаштовуються тематичні виставки творчого спрямування?
8. Чи зацікавлене ставлення до літературного мистецтва та художньо-мовленнєвої діяльності?
9. Чи виявляє інтерес до мовленнєвої творчості?
10. Чи складає розповіді, казки-небилиці, вигадує нові епізоди, початок або кінець твору, створює прості вірші, пісеньки, загадки, анекдоти тощо?

Додаток Ж

Конспект заняття “Звідки виникли казки?”

Основна мета: формування уявлень про особливості казкового літературного жанру, ознайомлення з народними та авторськими казками, вправлення у визначенні основного змісту, головних персонажів, послідовності подій; заохочення до вигадкування початку або кінцівки, розповідання улюбленої казки з елементами обігрування та інсценування; розвиток художньої виразності мовлення, уяви та здатності до емоційного сприймання казкових творів.

Хід роботи

І частина

“Звідки виникли казки?”

Ситуація зацікавлення. Дітям на мультимедійній дошці показують сюжет. Хлопчик з дівчинкою знаходять чарівну книжку казок.

Відкривають першу сторінку, починається розповідь. «Насправді казки виникли дуже-дуже давно. Люди завжди полюбили фантазувати.

Багато чого людина не знала, ось і вигадувала своїм дітям та друзям пояснення всьому невідомому. Так і виникли перші казки – як розповіді про нереальні події. Пізніше в казках стали відображати певні риси людського характеру, часто негарні. А щоб не ображати один одного, замість людей героями таких казок робили тварин. От і виходить, що з казок можна багато чому навчитися, або, як кажуть у народі, “казка здатна навчити, як на світі жити”».

Розвивально-дидактична гра “Реальне та казкове”

Застосування мультимедійної дошки. Дітям пропонують слайди з парними картинками. На одній зображено – реальну подію, яка буває у житті, на другій – нереальну подію, можливу лише у казці.

Дитина натискає обране зображення та значок казки або реальної події. Якщо відповідь правильна, звучить веселий сигнал.

Фізкультхвилинка “Зарядка казкових персонажів”

Активізація рухової діяльності дітей. Виконання 4-5 вправ.

“Умілі рученята”

Дітям пропонують вибрати аркуш із зображенням героя улюбленої казки та розфарбувати його. А потім розповісти, з якої казки цей герой і про що в ній розповідається. Виступ дітей педагог знімає на відеокамеру.

Вільна діяльність (5–10 хв)

Діти мають змогу відпочити, попити води тощо.

II частина

“Послідовність подій у казці”

Застосування мультимедійної дошки. Демонстрування сюжету.

Хлопчик та дівчинка виявляють, що хтось переплутав сторінки у чарівній книжці, і тепер складно зрозуміти, яка ж це казка і про що в ній розповідається. Вони звертаються по допомогу до дітей. Перед цим їхня бабуся дає поради: “Кожна казка має зачин, основний зміст та кінцівку. Часто казки починаються зі слів «Були собі...», «У деякому царстві...», «Десь, колись, в якійсь країні...». А закінчуються висловами «... От і казочці кінець, а хто слухав – молодець!», «Кому казка, а кому бубликів в’язка». Події у казці мають відбуватися у певному порядку, інакше буде безлад. Тож будьте уважні”.

Розвивально-дидактична гра “Наведи лад у казці”

На мультимедійному екрані 5 слайдів, на яких зображено фрагменти казки “Три ведмеді”. Потрібно визначити правильну послідовність слайдів. Спочатку діти пригадують початок казки, знаходять малюнок, потім наступні події... І так до кінцівки.

Художньо-мовленнєва діяльність “Вигадуємо казку разом”

Педагог пропонує дітям обрати героїв для казки із підготовлених іграшок. Далі одна дитина починає вигадувати, інша – продовжує.

У такий спосіб кожен складає якусь частину казки. Педагог у разі потреби допомагає запитаннями.

Рухлива гра “Казкова фігура”

Активізація рухової діяльності дітей.

“Умілі рученята”

Дітям пропонують виготовити атрибути до розігрування казки “Рукавичка”. (Казка має бути знайомою дітям.) Педагог роздає маски, на які потрібно наклеїти деталі, характерні для того чи іншого персонажа.

Вільна діяльність (5–10 хв.)

Діти мають змогу відпочити, попити води тощо.

III частина

Підготовка до інсценування казки “Рукавичка”

Діти згадують головних казкових персонажів, основний сюжет та своєрідність кожного образу. Допомагає їм у цьому мультимедійна дошка. Кожен образ (дідусь, жабка, мишка, зайчик, лисичка, вовчик, кабанчик, ведмідь) розкривається у супроводжувальному слайді. Наприклад: жабка на екрані стрибає і скрекоче, мишка – швиденько бігає та пищить тощо. Діти мають змогу повправлятися у наслідуванні рухів, звуків, інтонацій свого героя. (Якщо ролей не вистачає на всіх дітей, то потрібно вигадати нових персонажів.)

Конструкторсько-будівельна гра “Диво-рукавичка”

Діти разом з педагогом викладають на підлозі із каната контур рукавички, а потім із великогабаритних будівельних модулів створюють умовні стіни “диво-рукавички”.

Інсценування казки “Рукавичка”

Діти виконують свої ролі. Педагог допомагає за потреби та фільмує виступи дітей на відеокамеру. Кінцівка казки змінена на оптимістичніший варіант. Усі звірі мешкають разом у диво-рукавичці у мирі та злагоді. Як кажуть у народі, “живуть, поживають і добра наживають”.

Повторення матеріалу заняття

Дітям пропонують переглянути слайди на мультимедійній дошці (фрагменти заняття) і згадати, чим вони сьогодні займалися.

Запитання до дітей:

- Про що ми сьогодні розмовляли?
- Як виникли казки?
- Які ви знаєте казки? Чим саме вони вам подобаються?
- Чому кажуть “казка може навчити, як на світі прожити”?
- Чи сподобалося вам виконувати ролі у казці “Рукавичка”?
- Що б ви ще хотіли дізнатися про казки?

“Разом з батьками”

Запропонуйте батькам разом з дітьми прочитати якусь нову казку і намалювати її головного героя. На наступному занятті обов’язково подивіться та послухайте, у кого що вийшло.

Заняття перше: В гостях у казки «Цап та баран».

Матеріал: фігурки тіньового театру.

Хід заняття: Вихователька демонструє фігурки тіньового театру (цапа, барана, вовка) і пропонує відгадати, хто це. Далі говорить, що до дітей у гості прийшла казка, яка називається «Цап та баран». Розповідає казку, пояснюючи незнайомі слова.

Проведення бесіди за змістом казки. Запитання до дітей: Чому дід з бабою прогнали цапа й барана? Що цап та баран знайшли на дорозі? Кого побачили вони в лісі? Як цап та баран налякали вовка?

Хто сказав такі слова: «А збирайтеся, цапе й баране, і йдіть собі». Як це було сказано?

Хто був дужим, але несміливим? Яким був баран? А хто був сміливим, але недужим? Яким був цап? Хто сказав так: «Бери, баране, голову, бо ти дужий». Чиї це слова: «Ох, бери ти, цапе, бо ти сміливий»? Як це було сказано? (Звернути увагу на місце наголосу у слові «баране», стежити за

вимовою слова «удвох».) У казці є такі слова: «Ідуть та ідуть, коли бачать...».

Що вони побачили?

Вільний переказ казки (з використанням тіньового театру).

Вихователь пропонує дітям спробувати переказати цю казку, спостерігаючи за діями фігурок тіньового театру. «Я буду починати казку, а ви — закінчувати (по черзі)».

Вихователь показує фігурки діда й баби й каже:

— Були собі... (дитина закінчує речення).

— Мали вони... (показує цапа та барана; хтось із дітей закінчує). Вони були великі приятелі, куди... (показує цапа), туди й... (показує барана).

Далі вихователь вільно переказує казку, окремі її частини, де є можливість, використовує тіньовий театр.

Заняття друге: В гостях у казки «Цап та баран».

Матеріал: у вихователя — персонажі пальчикового театру, у дітей — один персонаж, торба, іграшка-саморобка «вовча голова».

Хід заняття: Вихователь демонструє персонажів пальчикового театру — цапа та барана. Хто це? З якої казки прийшли до нас ці герої? Ви пам'ятаєте, якими були ці два приятелі? (Цап був сміливий, та недужий, а баран дужий, та несміливий.) З ким зустрілися цап та баран? Вихователь демонструє двох іграшкових вовків (персонажів пальчикового театру):

— Ось якими були вовки. Вони страшні і злі. Давайте ще раз послухаємо казку, а потім пограємо. Драматизація уривків казки.

Вихователь знов організовує «акторів» по групах: «цапи», «барани», «вовки», розпочинає той чи інший уривок, і діти включаються у діалог.

Наприклад:

«Ідуть та ідуть цап та баран. А посеред поля лежить... (Діти закінчують речення.) Баран був дужий та не..., а цап сміливий та не.. От цап і каже... («Цапи» і «барани» вступають у діалог.)

Приходять туди, аж три вовки кашу варять. Нічого робити. Вітаються. («Цапи» й «барани» разом з вихователем промовляють слова вітання, їм хором відповідають «вовки».)

Казка розігрується до слів «Та подай ще більшу». Вихователь зачитує наступний абзац, яким завершується драматизація казки.

Заняття по ознайомленню дітей з малими фольклорними жанрами на тему: «У наші дружбі – наша сила»

Мета: дати дітям поняття про дружбу, її значення в житті людини; ознайомлювати дітей з прислів'ями та приказками нашого народу про дружбу, вчити порівнювати їх з прислів'ями інших народів, пояснювати їхню суть; розвивати мислення, пам'ять, увагу, вміння слухати і чути вихователя; виховувати дружелюбність, комунікативність, любов та повагу до народної творчості, казки.

Обладнання: листи і фотокартки дітей з Англії, Франції, Німеччини.

Попередня робота: вивчення з дітьми прислів'їв та приказок нашого народу про дружбу.

ХІД ЗАНЯТТЯ

- З давніх-давен в усіх народів світу цінувалися добрі, злагоджені стосунки між людьми. Було прийнято допомагати один одному у складних ситуаціях, ділитися, співчувати, турбуватися не тільки про себе, а й про інших. Гарні, дружні відносини між людьми завжди шанувалися, про них народ складав багато віршів, пісень, а особливо прислів'їв та приказок. Прислів'я та приказки про дружбу наголошують, щоб мати вірного друга, треба самому бути вірним другом.

- Діти, як ви гадаєте, що таке дружба? Чи маєте ви друзів? Яким повинен бути справжній друг? Чи можна прожити без друзів? Чому? (відпові-ді дітей.)

- Пригадайте будь-ласка, які ви знаєте прислів'я та приказки нашого народу про дружбу? (Без вірного друга велика туга. Друзі пізнаються в біді. Нових друзів май, старих не забувай.)

- Давайте спробуємо їх пояснити (вихователь разом з дітьми пояснюють названі прислів'я та приказки.)

- Справжню вірну дружбу цінували всюди. І от сьогодні до нас з вами прийшли листи від діток з різних куточків світу, які хочуть познайомити нас з прислів'ями та приказками про дружбу, які склав їхній народ, а також дуже хочуть потоваришувати з вами.

- Ось перший лист від Марка з Англії, він навіть вислав вам свою фотокартку (вихователь показує фотокартку).

Хлопчик пише: «Любі діти, пише вам Марк з Англії, мені 5 років, я ходжу в дитячий садок. Сам я писати не вмію, тому мені допомагає мама. Я дуже дружелюбний, маю багато друзів і дуже хочу потоваришувати з вами.

В Англії здавна цінують справжню дружбу і я хочу познайомити вас з прислів'ям, яке склав мій народ: «У нашій дружбі - наша сила», вдумайтесь в його зміст і з допомогою свого вихователя спробуйте пояснити.

Буду радий з вами подружитися. Марк.» (Вихователь разом з дітьми пояснюють суть прислів'я, обговорюють лист.)

- Наступний лист нам прислав Жан з Франції (вихователь демонструє фото)

Жан теж ще ходить в садочок, лист йому допомагала писати старша сестричка.

Він прислав нам ось яке прислів'я про дружбу: «Краще жити без грошей, ніж без друзів». (Вихователь з дітьми пояснюють суть прислів'я, знаходять українські аналоги).

ФІЗКУЛЬТХВИЛИНКА.

Ще один лист ми отримали від Лаури з Німеччини (вихователь показує фото). Дівчинці 5 років, вона ходить в садочок. Лаура хоче нас познайомити з таким прислів'ям свого народу: «В біді сотня друзів важить дуже мало» (Аналіз прислів'я).

Отже, малята, ми з вами вивчили прислів'я та приказки про дружбу, які склав наш народ, а також познайомилися з прислів'ями, які нам прислали діти з різних країн. Яких саме? (відповіді дітей). Чим схожі ці прислів'я? Яке вам сподобалося найбільше? Яке українське прислів'я ви б хотіли відправити нашим новим іноземним друзям?

Діти разом з вихователем добирають прислів'я, фотокартки своєї групи і складають в конверти для відправки новим іноземним друзям.

Самостійне складання казки на тему та за планом вихователя
(для дітей старшої групи)

Мета. Вчити дітей самостійно складати казки на тему за планом вихователя. Збагачувати словник приказками (зачин) та кінцівками, образними виразами. Вчити дітей використовувати в реченні порівняння, слова «наче», «немов», «мов».

Обладнання. Зачин та кінцівки до казок, загадки про звірів героїв казки, іграшкові звірі.

ХІД ЗАНЯТТЯ

- Діти, які казки ви знаєте? Як починаються казки? Якими словами закінчуються?

«Усяке в світі буває, про всяке й казка розповідає».

«Чи правда, чи неправда, було, чи не було, в казці мовиться...»

«Одне око у Оленки спить, друге дивиться, одне вухо - спить, друге - слухає».

«Це тільки приказка, казку слухай далі».

«Вони жили-поживали, та й добра наживали».

«Тут і казці кінець, а хто слухав молодець».

«І я там був, мед пив, по бороді текло, а до рота не попало».

- Діти, до нас сьогодні прийшов незвичайний гість... Ану здогадайтеся, хто це?

Грізний погляд, буйна грива, Дужий, спритний, гордівливий.

Заричить - усяк замовкає, бо він цар, це кожен знає. (Лев)

- До нас прийшов Лев, а ще його називають ... (Цар звірів).
(іграшковий лев, що вдягається на руку).

Лев. Доброго ранку, діти! Я прийшов до вас із далеких країв. Чув я, що у вашому садку є добрі діти. Чи це правда? У мене велика біда, чи хочете мені допомогти? А чи будете чемними та уважними?

Я жив у гарному чарівному лісі. Усі звірі в нас дружили, а я в них був царем. Ми жили дружно, одні одним допомагали, завжди були веселі та щасливі.

Але одного разу сталася біда. Вона зачарувала ліс та усіх звірів. А мене прогнала з лісу. І тепер я ходжу по світі шукаю, хто б мені допоміг зняти чари злої відьми та повернутися додому. Діти, чи ви б хотіли мені допомогти? То ви готові?

Діти, я розповім вам, як можна зняти чари злої відьми. Вам потрібно самим скласти казку. Назва цієї казки - « Як звірі товаришували». Щоб знати, про яких звірів йдеться у казці, вам потрібно відгадати загадки.

Довгі вуха, куций хвіст,

Невеликий сам на зріст.

(заєць)

В темнім лісі поживає,

довгий хвіст пухнастий має.

Їй на місці не сидиться

А зовуть її ... (лисиця)

Влітку любить полювати,

а узимку в лігві поспати.

Як зачує він весну,

Прокидається від сну.

(ведмідь)

Дуже довгі ноги маю,
Ледве їх переставляю.
Сам високий я на зріст.
Замість носа в мене хвіст.

(слон)

- Героїв казки ми вже маємо, назва казки - «Як звірі товаришували».
Діти, а тепер подумайте, як ми почнемо нашу казку?

План казки

1. Хто зі звірів дружив між собою?
2. Який новий звір з'явився у лісі?
3. Як друзі ставилися до дивного звіра?
4. Яка біда сталася в лісі?
5. Що зробив слон?
6. Як звірі потоваришували?
7. Як закінчується казка?

(Діти з допомогою вихователя складають казку).

Не за горами, не за борами був собі чарівний ліс. І жили в тому лісі різні звірі. Але з них лише троє були справжніми друзями - це заєць, лисиця та ведмідь. Вони були великими друзями, всюди ходили разом. Вони були дуже кумедними, і все їм було цікаво.

Одного разу друзі побачили у своєму лісі чужого великого звіра. Він здався всім кумедним і смішним. Сам він був величезний, мов гора, вуха у нього наче два величезні крила, а ніс довгий немов труба. Ніхто з ним не хотів знатися. Всі з нього насміхалися.

Одного дня сталася біда. У лісі почалася пожежа. Усі звірі утікали. Бідолашні мусили залишати свої домівки. Лише слон не тікав. Він немов ожив, бо чимдуж побіг до річки опустив свій хобот у воду та й почав її набирати. Потім швиденько, наче швидкий скакун, побіг до вогню. І так бігав

то до води, то до вогню. Це побачили зайчик, лисиця та ведмідь. Вони дуже здивувались, побачивши дивного звіра, який, мов пожежний, гасить вогонь. А за кілька хвилин й собі побігли за відрами та давай носити воду й гасити вогонь. Ось так звірі дружно загасили вогонь та врятували ліс і звіряток. Усі були втомлені, але щасливі.

Лисичка підійшла до слона та й запитала, хто він і звідки. Слон відповів їм, що він її далеких країв. Мисливці вбили його родину, лише йому одному вдалося врятуватися йому довелося тікати, і він забрів до їхнього лісу й тут оселився. Тільки, каже слон: «Мені дуже сумно, бо не маю тут жодного друга. Ніхто не хоче зі мною дружити». А лисичка каже йому: « Ми хочемо з тобою дружити і щоб ти був нашим другом».

З того часу вони дійсно стали друзями, і вже їх четверо гралося, танцювало, ходило на прогулянки та на полювання.

Тут і казці кінець, хто трудився молодець!

Лев (звертається до дітей). Діти, дуже дякую. Гарна вийшла у вас казка. А головне, ви зняли чари злої відьми. Чари зникли, і я можу повернутися додому. Дуже дякую вам, діти. Я розповім про вас усім нашим звірятам. Прижайте до нас у гості. До побачення.

(За бажанням інсценування казки за участі дітей).

Підсумок заняття.

Додаток К

Своєрідність українських народних казок

Казкам, як одному з жанрів народної творчості, притаманні характерні особливості.

Національні казки кожного народу своєрідні, неповторні й унікальні. Народ відображає у казці свої бажання, сподівання. Народність казки виявляється і у своєрідності художнього зображення героїв, доборі мовних засобів (порівнянь, метафор, епітетів).

Українській народній казці притаманне зображення краси героя не детальним описуванням («такий гарний, що й ну!», «такий, що на світі другого такого немає»), а відтворенням чуйності, неодмінно скромності і добрих справ. Не випадково герої казок довго приховують свою справжню подобу, постають спочатку навіть у потворному вигляді («Царівна-жаба», «Про ужа-царевича та його вірну жону»).

Кожна казка обов'язково має певну дидактичну мету. Вона повчає малюків, як потрібно діяти в певній ситуації, застерігає від неправильних дій. Наприклад, казка «Ріпка» вчить дітей працьовитості, праці гуртом.

Народна казка розвиває творчу уяву дітей. Нерідко казковість, фантазія стають реальністю життя, як-от: килим-літак став справжнісіньким літаком, чоботи-бігунці перетворились на швидкісні потяги.

Казки характеризуються захоплюючим сюжетом. У цьому їхнє педагогічне значення.

Казки мають і свої магичні числа. В українських казках такими числами є 3, 7, 9, 12. Число 7 у древніх вважалося виразником найбільшої повноти міри. Це відтворено й у народних прислів'ях: «Семеро одного не чекають», «Сім разів відміряй, один раз відріж». Та й змії у казках бувають три-, дев'яти-, дванадцятиголові.

Крім магичних чисел є ще й своєрідні повтори, які створюють динамічну ритміку оповіді, полегшують дітям запам'ятовування її змісту.

Казка має своєрідні художні та композиційні засоби побудови. Вона містить багато діалогів:

- Драстуй, голе телятко!
- Драстуй, кабане!
- Куди ти йдеш?
- Куди очі, туди й шлях.
- Ходімо разом. (*Казка «Телятко, кабан, півник, качур та вовки»*).

Діалогізована оповідь казки дає змогу легко театралізувати, інсценізувати її.

У казках олюднюються звірі, птахи, явища природи — всі вони розмовляють людською мовою.

Є в казці гіперболізація (перебільшення): у маленьку дідову рукавичку вміщується багато різних звірів; Кирило Кожум'яка розриває одночасно дванадцять шкур, Іван — мужичий син як замахнувся палицею, «то аж всі дерева нагнулись, а царський палац затремтів»; ретардація (уповільнення): лисичка тричі вмовляє півника відчинити віконце, баран тричі дістає одну й ту саму вовчу голову.

Казка має традиційні зачини і кінцівки, які обрамлюють оповідь, дають установку на вигадку.

Зачини: «Це було за царя Панька, як була земля тонка»; «Це було давно-предавно, коли кури несли телят, а вівці — писанки, файніші, ніж у Косові».

Кінцівки: «От вам казка, мені бубликів в'язка, мені колосок, а вам — грошей мішок»; «І я там був, мед-пиво пив, по бороді та вусам текло, а до рота не потрапило».

Основними художніми засобами в жартівливих та сатиричних казках є дотеп, іронія, карикатура, гротеск, прийоми контрасту, зіставлення, алогізму тощо.

Гротеск у казці — це своєрідне художнє вираження людської фантазії. Здавалося б, чи може маленька мишка допомогти всьому сімейству вирвати

ріпку? Або що й за біда — розбилося яєчко, але стільки галасу, крику, горя, стільки переживань. Це викликає усмішку, адже і в житті так буває — якась дрібничка обростає такою «славою», що згодом вже чути про неї, як про важливу подію.

Складовими чинниками казок є численні прислів'я, приказки, приповідки, загадки, сновидіння, забобони, повір'я, скоромовки, лічилки, нісенітниці, каламбури, які надають народній мові барвистості та образності.

Загадка завжди мала певне обрядове призначення: відгадування загадок віщувало успіх справи. А до тих, хто відгадував загадки, було особливо шанобливе ставлення, бо нібито вони й спонукали успіх. У змісті багатьох чарівних казок є загадки-завдання: за ніч наткати полотна, викорчувати ліс, зорати поле тощо.

Додаток Л

Види українських казок

У сучасному казкознавстві існує загальноприйнята класифікація казок за їх видами, а саме:

Казки про тварин. У цих казках в алегоричній формі розкриваються суспільні явища, побут людей. Вони пронизані сатирою, гумором. На основі опису дій та вчинків тварин проводяться аналогії з життя людей. При цьому перевага часто надається свійським тваринам над дикими.

Тварини в казках уособлюють певну домінуючу рису характеру чи вдачу людини: вовк — голодний хижак, невдаха; лисиця — хитра, підступна, улеслива; ведмідь — вайлуватий, незграбний, туго думний. Дії тваринних казкових образів олюднені: вони розмовляють, спілкуються, товаришують. Саме тому зміст цих казок близький і доступний дітям будь-якого віку.

У казках про тварин переважають дія, рух, примовки, приспівки:

Я коза-дереза,
 За три копи куплена,
 Півбока луплена.
 Тупу-тупу ногами,
 Сколю тебе рогами,
 Ніжками затопчу,
 Хвостиком замету, —
 Тут тобі й смерть!

До золотого фонду українських народних казок про тварин увійшли «Коза-дереза», «Цап та баран» «Пан Коцький», «Солом'яний бичок», «Колосок», «Телятко, кабан, півник, качур та вовки», «Чому гуси миються у воді, коти — на печі, а кури порпаються в поросі» та ін.

Чарівні казки характеризуються своєю композиційною особливістю, обов'язковою наявністю чарівних предметів, чаклунів, тобто у їх змісті переважає фантастичне начало. На цьому фантастичному тлі відбуваються

різні героїчні та історичні події, тому такі казки ще одержали назву фантастично-героїчних.

Характери героїв вступають у двобої з темними силами. Герої-добротворці в чарівних казках наділені надприродною силою, кмітливим розумом, доброю вдачею. Поряд з ними діють чарівні предмети (люстерко, клубочок, чоботи-скороходи, гребінець). Позитивні герої чарівних казок змальовані сильними, мужніми, оригінальними, самобутніми.

Добротворці завжди перемагають зло, їм допомагають й міфологічні істоти: Скороход, Слухало, Стріла, Морозко, Вернидуб, Сучимотузок, Крутивус та ін.

Найчастіше героями чарівних казок виступають чоловічі образи: «Іван Голик та його брат», «Телесик», «Три брати», «Кирило Кожум'яка». Хоча є й жіночі образи: «Кривенька качечка», «Царівна-жаба», «Дідова дочка й бабина дочка» та ін.

До негативних образів належать Соловей-розбійник, Коцїй Безсмертний. Носій добра і справедливості виходить у казках переможцем над будь-якими негативними силами. У цій нелегкій, з різними захоплюючими пригодами боротьбі допомагають творити добро різні звірі, тварини, птахи і комахи, риби, оживлені сили природи.

У чарівних казках передано споконвічні бажання народу глибше пізнати навколишнє, проникнути у глибини Землі та у неосяжний загадковий світ Космосу, у морські глибини, підводне життя річок, розкрити таємниці інформативного спілкування тварин і птахів, пізнати надприродні сили Всесвіту.

Специфікою цих казок є сильне моральне начало, повчальний зміст, який приховано у ненав'язливій моральній позиції, що спонукає слухача самостійно дійти відповідних висновків щодо етики поведінки чи морально-етичних правил життя.

Чи не найбільшу групу серед українських народних казок становлять *соціально побутові*, їх назва пояснюється змістовою особливістю цих казок.

Вони розповідають про буденне життя людей, їхній побут або реалії людського життя за умов різних соціальних епох.

Тематика соціально-побутових казок досить різноманітна, їх можна класифікувати за такими групами:

- 1) дидактично-повчальні казки, в яких зображується людське життя з усіма його радощами і нещастями, залежність людини від її долі («Правда і Неправда», «Про Правду і Кривду», «Ківш лиха», «Біда», «Ледащиця», «Мудра дівчина» тощо);
- 2) сімейно-антагоністичні казки, в яких розкриваються часом складні родинні стосунки («Стрижено, стрижено!», «Два брати», «Гостинець батькові», «Бідна вдова з сином удовиченком», «Названий батько» та ін.);
- 3) жартівливі казки («Москаль у пеклі», «Дурні чорти та хитрий наймит», «Докучливі казки», «Як Іван царя перебрехав», «Як баба чорта дурила» та ін.);
- 4) сатиричні казки («Панська політика», «Пани», «Хома і гуска», «Піп на казанні» та ін.).

Через усі казки цього типу проходить образ Правди як втілення споконвічного правдошукання народу. Позитивними героями цих казок виступають також звичайні прості люди — добротворці та знедолені, Мудра дівчина, дівчинка-семиліточка, козаки, солдати, син, батько або абстрактні герої — Щастя, Доля. Негативні герої — носії зла — антиподи Правди, Щастя, Добра: Кривда, Горе, Біда, Злиденність, Смерть, пан, гультай, ледар, ледащиця, нероба, зажерлива баба тощо.

Антипанські, антицарські мотиви соціально-побутових казок є продовженням попередніх. Пани та царі — то втілення неправди, зла, як мовиться у прислів'ї: «Царське та панське слово — непевне».

Майже в усіх казках протиставляються бідні багатим як зіткнення добра і зла, щедрості і скупості, скнарості, вдячності і невдячності («Названий батько», «Хліб і золото», «Дарунки з трьох зернин» та ін.).

Мотив праці оспівується в багатьох соціально-побутових казках, ніби перегукуючись з народним прислів'ям «Хто не працює, той і не їсть» або «Ледачому все ніколи». Руки, які не цураються ніякої роботи, завжди винагороджуються. Дідова дочка все робить, що її просять: яблуньку чистить, піч маже, з собаки реп'яхи обирає, годує вужів — за це й отримує винагороду. А пихата ледащиця — бабина дочка — заслужено карається (казка «Дідова дочка й бабина дочка»).

Серед соціально-побутових казок чимало творів антирелігійного змісту. Народ висміював тих служителів культу, які, з одного боку, проголошували «святі істини», а з другого — вели розбещене життя.

Соціально-побутові казки допомагають дітям глибше пізнати минуле українського народу, виховують патріотичні почуття, прищеплюють підростаючому поколінню оптимістичні погляди на життя.

Український народ славен не тільки своїми казками, а й казкарями. Відомий сучасний народознавець В. Скуратівський описує село казкарів Горінчеве на Закарпатті.

У цьому селі влаштовуються конкурси казкарів. А найвідоміший серед них — Андрій Калин. Та й не він один. У Горінчевому з давніх-давен жило колективне казкарство.

Розповідання української народної казки «Колосок».

Завдання: Закріпити уявлення дітей про трудові процеси. Вчити розуміти зміст казки, відповідати на запитання, оцінювати поведінку героїв. Виховувати працьовитість, любов до праці, негативне ставлення до ледарів.

Словник: *Голосисте горлечко, колосок, борошно, млин, тісто, пиріг.*

Матеріал: колоски, пиріг, ілюстрації, прислів'я.

Хід заняття: На столі стоять колоски.

Запитання: Що це таке? Де ростуть колоски? Хто їх вирощує? Що потім роблять з колосків? Розглядання пирога. Розповідання казки, пояснення виразу *Голосисте горлечко*, слова *млин*. Розглядання ілюстрацій. Запитання: Як звали мишеня? А як півника? Що знайшов півник? Що зробив він з зерном? А що робили мишенята? Що півник сказав мишенятам? Чому півник не дав їм пирога? Чи правильно зробив півник? А чи допомагаєте ви вдома? Як ви допомагаєте? Прислів'я: «Добре в світі тому жити, хто працьовитий», «Вмієш їсти, вмій і заробити».

Конспект заняття «Розповідання української народної казки «Кривенька качечка».

Завдання: Виховувати здатність до співчуття, поглиблювати уявлення про чуйність, доброзичливість. Закріплювати вміння визначати жанр твору, ознайомити з композицією: зачин, зав'язка, розв'язка, кінцівка; вчити виділяти казкові елементи, вживати логічні наголоси в реченні.

Матеріал: казка «Кривенька качечка», ілюстрації до казки.

Хід заняття: Вступна бесіда: Які казки ви знаєте? Пригадайте, якими словами починаються казки. А ще якими? А якими словами закінчуються? Ознайомлення дітей з поняттями «зачин», «приказка», «кінцівка». Читання казки (не називаючи жанру). Запитання: Який твір я вам прочитала — оповідання чи казку? Чому ви думаєте, що це казка? Назвіть зачин цієї казки.

Де ще казковість у цьому творі? Якими ще словами український народ передав казковість? Назвіть кінцівку казки. Якими словами починається зав'язка казки? Якими словами передається найголовніша подія казки (кульмінація)? Якими словами в казці передається розв'язка? Яким голосом співали каченята пісню: радісним чи сумним? (Діти передають радість та подив у пісні каченят.) А яким голосом співала качечка пісню? (Сумним, з тугою за волею.) Робота над інтонаційною виразністю речення «А дід та баба знову zostалися самі». Розглядання ілюстрацій. Бесіда етичної спрямованості: Як можна оцінити перший вчинок діда та баби? Який він був? Якими словами про нього можна сказати? Що можна сказати про другий вчинок діда та баби? Як можна оцінити поведінку каченят? Підсумкова розповідь виховательки. Виведення морального правила.

План-конспект заняття з теми «Мої улюблені казки»

Завдання: Виховувати інтерес до творів усної народної творчості; вміти відтворити по пам'яті зміст знайомих казок, впізнавати казку за ілюстраціями, читати назви казок, закріпити композицію казки; бережливо ставитись до книжок.

Матеріал: виставка книг-казок, на столі дитячі книжки зі знайомими казками, ілюстрації до них.

Хід заняття:

Вихователька: «За синіми морями, за високими горами...» Який жанр твору починається такими словами? Які ви знаєте казки? А яка казка ваша найулюбленіша? Чому? Діти розповідають частини казок (зачин, зав'язку, розв'язку, кінцівку). Розглядання виставки. Літературна вікторина. Розглядання ілюстрацій до казок. Розглядання дитячих книжок на столах, читання назви, окремих слів, речень, підписів під ілюстраціями. Ознайомлення з казковим веселим жанром — «надокучливими» казками.

Дидактична гра «Створимо казку»

Методика проведення: вихователь з допомогою іграшки починає розповідати казку, а в гості до казкового героя заходить персонаж із іншої казки (наприклад герой Пан Коцький, а гість Солом'яний Бичок). Діти придумують, як будуть розвиватися події нової казки.

Творча робота з казками (за Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д.)

1. Оберіть автора та казку

На основі обраного казкового твору здійсніть творчу роботу над ним.

1. Аналіз казки.

Мета: усвідомлювати; інтерпретувати те, що приховане за кожною казковою ситуацією, за конструкцією сюжету, за поведінкою героїв.

Наприклад, для аналізу обирається відома казка. Після прослуховування казки дітьми їм ставиться низька запитань:

- Як ви вважаєте, про що (про кого) ця казка?
- Хто з героїв вам найбільше сподобався (не сподобався)?
- Як ви гадаєте, чому той або інший герой здійснював ті або інші вчинки?
- Придумайте, що було б, якби головний герой не зробив певного вчинку?
- Як ви вважаєте, якби в казці були тільки хороші герої (або тільки погані герої), то що це була б за казка?
  - Навіщо в цій казці є погані та хороші герої?

2. Розповідь казок.

Мета: розвивати фантазію, уяву, здатність до творчої самореалізації, зв'язне мовлення.

3. Розповідь групі нової або відомої казки від третьої особи.

Розуміючи вплив казкових ситуацій на розвиток особистості, педагог може свідомо акцентувати на них увагу. Таким чином, у дитини активізуються власні несвідомі процеси, які стимулюють її особистісне вдосконалення.

Дітям пропонується розповісти казку від першої або від третьої особи.

У цьому випадку оповідачем є не одна людина, а група людей. Кожний учасник групи по черзі розповідає невеликий уривок казки. Розповідь розбивається на невеликі уривки вільно і спонтанно залежно від того, яку частину розповіді бере на себе попередній оповідач. У дитячій групі педагог може й навіть повинен брати участь у процесі розповідання. Якщо розповідь проводиться в групі підлітків, педагогу не варто брати участі у процесі розповідання, оскільки він отримає більше інформації, спостерігаючи за ходом розповіді.

Після закінчення розповіді можливо застосовуватися прийом продовження цієї казки. Різновидом такої техніки може бути розповідь казки у ролях від імені різноманітних персонажів. Можна запропонувати розповісти казку від імені інших дійових осіб, які беруть або не беруть участь в казці. Наприклад, як би казку про Колобка розповіла Лисиця, Баба-Яга або Василиса Премудра. Доцільно також запропонувати дітям одухотворити будь-який предмет або частину оточуючого середовища і від його імені розповідати казку. Для дітей та підлітків такий метод роботи може бути особливо корисним, оскільки він допоможе їм стати на місце іншого. Важливо, щоб на одному занятті учасники могли розповісти одну й ту саму казку від імені різних героїв. Необхідно загострювати увагу учасників на тих почуттях, які відчували герої впродовж казкових подій. Особливо важливим є таке розповідання для гіперактивних дітей: завдяки незвичайній формі розповіді, їм легше втримувати увагу.

4. Створення індивідуальної казки кожним членом групи.

Казки, які створює сама дитина, є особливо важливими, оскільки вони не лише у метафоричній формі відображають внутрішню реальність дитини, але й активізують несвідомі процеси, які сприяють особистісному розвитку й вирішенню життєвих труднощів. Перед роботою з власне вигадуванням казок можна застосовувати прийом, який сприятиме зміцненню стосунків у групі, дозволить дітям створити ігрову атмосферу, а підліткам у метафоричній формі висловити своє ставлення одне до одного. На початку групового заняття кожному з учасників групи (в тому числі й педагогу) даються прізвиська, вигадані при спільному обговоренні групою. Люди з такими прізвиськами і стають героями власних казок. Особливість цього прийому полягає в тому, що головним героєм є особистість, яку дитина деякою мірою (якщо не повністю) ототожнює із собою. Крім цього, прізвиська, дані учасниками групи одне одному, та й сам процес обговорення асоціацій, пов'язаних із тією чи іншою людиною, дають цінну інформацію про те, як сприймають цю людину оточуючі і як таке сприймання співвідноситься з уявленням людини про саму себе. Після закінчення розповіді відбувається процес обговорення казки з педагогом. Під інтерпретацією вигаданих казок розуміємо безоцінну інтерпретацію, оскільки ми не можемо говорити, що в казці погане, а що гарне. Те, що ми почули, – це внутрішній стан дитини на певному етапі її розвитку.

5. Заповніть пропуски у тексті.

_____ казка покликана передавати у доступній метафоричній формі деякі нові _____, а також навчальні _____ та інструкції. Для цього використовується прийом _____ абстрактних символів з допомогою якого і створюється

образ казкового світу, в якому вони живуть. Такі казки розкривають зміст і важливість певних знань.

Слід зазначити, що упаковуватися в казкову капсулу може як _____ матеріал, пов'язаний з об'єктами зовнішнього світу, так і матеріал, що стосується інформації про _____ світ людини – її психіці, тобто можлива робота з _____ поняттями.

Включення дидактичних казок в структуру заняття формує в дітях _____ емоції, що сприяє мимовільному _____ нового матеріалу. _____ форма введення понять дозволяє побачити об'єкти що розглядаються з «незвичної» сторони, що сприяє більш глибокому, міцному і усвідомленому оволодінню матеріалом.

Основним прийомом для презентації є одухотворення, персоніфікація поняття, тобто воно стає _____ казки. Для цього йому добирається ім'я, яке має бути співзвучне з самим _____. Названого героя необхідно наділити тими ознаками, які властиві _____ і відобразити їх у його взаємодії з іншими персонажами. При цьому можна використовувати додаткову наочність і потрібну інформацію поміщати в характеристики одягу, опис навколишньої природи, чарівної країни.

Для кращого засвоєння обране поняття необхідно висвітлювати з різних сторін. Це дозволить застосувати здобуті знання на _____. Що відобразить контроль засвоєння, який так само має свої особливості. Перед дитиною постає завдання не просто вивчити _____ і вирішити завдання, а в якомусь роді розгадати ребус, а точніше вивудити з казки суть, упродовж казкового шляху виконати якісь нескладні завдання і врятувати героя, що теж робить процес виконання роботи і засвоєння більш _____ і _____.

При складанні або доборі казки потрібно враховувати ступінь її _____ поняттями і _____. Завантаженість поняттями зробить її _____ для сприйняття, занадто _____ казка так само

знизить якість навчання. Щодо обсягу казки слід пам'ятати, що _____ обсяг легше сприймається.

6. Ознайомтеся з алгоритмом дидактичної казки. На його основі створіть коротку дидактичну казку, за допомогою якої можна було б ознайомити дитину з навчальним матеріалом (предмет, тема, зміст – за вибором).

1. Створення образу казкової країни, в якій живе одушевлений символ. Розповідь про вдачу, звички, спосіб життя в цій країні.

2. Руйнування благополуччя. Як руйнівник можуть виступати злі казкові персонажі (дракон, Кощій), стихійні лиха (ураган, злива), важкий емоційний стан (нудно, сумно, відсутність друзів).

3. Відновлення країни: щоб відновити країну, потрібно виконати певне завдання (упаковка навчального завдання).

Звертаючи увагу на техніку складання, потрібно сказати, що такі казки можна скласти у вигляді загадки, прислів'я, використовуючи римування, мнемотехнічні прийоми, наприклад, рисункові.

7. Користуючись структурою побудови заняття-казки, розробіть власне заняття за мотивами будь-якої казки (за вибором)

1. Ритуал «входу» в казку

2. Повторення (згадати те, що робили минулого разу і які висновки для себе зробили, якого досвіду набули, чому навчилися).

3. Розширення (розширити уявлення дитини про що-небудь).

4. Закріплення (набуття нового досвіду, прояв нових якостей особистості дитини).

5. Інтеграція (зв'язок нового досвіду з реальним життям).

6. Підсумок (узагальнити набутий досвід, поєднати його з наявним).

7. Ритуал «виходу» з казки (закріпити новий досвід, підготувати дитину до взаємодії у звичному соціальному середовищі).

8. Установіть відповідність між назвою та змістом творчих ігор-прийомів роботи над казкою.

«Машина часу»	Для гри знадобитися два ведучих, які повинні «випекти 2 коржі», тобто вони вимовляють тільки першу і останню фразу для майбутньої казки. Фрази повинні бути абсолютно абсурдними. Учасники гри повинні придумати свою серединку казки, яка і буде «начинкою».
«Що без чого не буває»	Дітям пропонується обрати тему своєї казки. Потім вони сідають у коло і по черзі, тримаючи в руках «чарівну паличку», придумують історії. Перша дитина починає, друга продовжує і так усі діти.
«Казковий пиріг»	Педагог пропонує перенестися за допомогою машини часу у майбутнє чи у минуле, у жарку країну чи на північ, пофантазувати про те, що можна там побачити, які труднощі доведеться подолати під час подорожі.
«Казка по колу»	Діти повинні дати відповіді на запитання про взаємозв'язок явищ, об'єктів, предметів

9. Доповніть речення необхідними, на Вашу думку, словами:

Цінність казок для психокорекції і розвитку особистості дитини полягає у _____ прямих моральних повчань. Події казкової історії логічні, природні, витікають одна з одної, а дитина опосередковано засвоює причинно-наслідкові зв'язки, які існують у світі. Через _____ казки дитина стикається з життєвим _____ багатьох поколінь. У казкових сюжетах зустрічаються ситуації та проблеми, які переживає у своєму житті кожна людина: відокремлення від батьків, життєвий вибір, взаємодопомога, любов, боротьба добра зі злом. Наприклад, перемога _____ у казках забезпечує дитині _____

_____ : що б не відбувалось у казці – все закінчується _____.

Випробування, які випадають на долю героїв, допомагають їм стати розумнішими, добрішими, сильнішими, мудрішими. У такий спосіб дитина засвоює, що все, що відбувається в житті людини, сприяє її внутрішньому росту. Головний герой – це _____ образ, і дитині легше ідентифікувати себе з героєм казки і стати учасником казкових подій. ореол _____ та _____, інтригуючий _____, несподіване перетворення героїв – все це дозволяє слухачу активно сприймати і засвоювати інформацію, яка знаходиться у казках.

10. Використайте один зі способів трансформації змісту відомої чи улюбленої казки (за потреби 2-3, які підходять найбільше саме для цієї казки). Запишіть короткий зміст трансформованої казки.

«Зроби навпаки» – риси характеру та дії героїв замінюються на протилежні.

Збільшення-зменшення – перетворення маленького беззахисного персонажа у відважного й великого чи навпаки.

Прискорення-уповільнення – прискорення чи уповільнення дій одного з героїв твору.

Дроблення-об'єднання – поділ персонажа на частини, кожна з яких починає жити своїм життям або об'єднання різних істот в один організм.

Перервності-постійності – те, що відбувається тільки один раз, а потім зникає, стає постійним і навпаки.

Динамізації-статичності – перетворення нерухомого, твердого об'єкта у гнучкий, рухомий та навпаки.

Персоніфікації-деперсоніфікації – перенесення властивостей живих істот на неживі і навпаки.

Надання або відбирання властивостей – надання героєві казки нової властивості чи позбавлення якоїсь із них.

Універсализації-обмеження – надання всім героям казки нових можливостей; позбавлення всіх дійових осіб, окрім головного героя, якихось властивостей.

«Шкідливе змінити на корисне» – використання позитивним героєм для добра чи корисної справи атрибутів негативного героя.

Відновлення-відкидання – надання можливості героєві чи антигероєві казки повернутися до життя або відкинути все зайве.

Заміна одних властивостей іншими, більш корисними – заміна одних об'єктів казки на інші.